Kč 30,– 5782 LISTOPAD 2021 *ROČNÍK 83*

ראש חדש ROŠ CHODEŠ

CHEŠVAN
KISLEV

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Rabínská bible z 16. století – počátek textu knihy Berešit v ornamentálním rámu, kolorovaný dřevořez. Detail. Foto Dana Cabanová, © ŽMP (k textu na stranách 10–11).

ZASEDÁNÍ RADY FŽO

Ve čtvrtek 21. října se uskutečnilo třetí letošní zasedání Rady FŽO, kterého se účastnilo 28 členů prezenčně a 7 online. Program: 1) Kontrola zápisu z posledního jednání; 2) představení budoucího tajemníka FŽO; 3) rozpočet FŽO a jeho plnění; 4) finance 2022; 5) rozpočet FŽO – plán na rok 2022; 6) Bejt din FŽO; 7) různé. Program byl na žádost Ch. W. rozšířen o samostatný bod 7) funkce místopředsedů FŽO, takže různé se ocitlo v definitivním programu jako bod č. 8.

Bod 1 – kontrola zápisu z posledního jednání: Kontrola proběhla bez připomínek, úkoly byly splněny.

Bod 2 – představení budoucího tajemníka FŽO: Předseda uvedl, že za odcházejícího tajemníka T. Krause navrhuje pana M. P., jehož angažování prezidium doporučilo. M. P. se představil osobně a odpovídal na dotazy. Ch. W. označil výběr kandidáta na pozici tajemníka za nedostatečně transparentní. Předseda svůj způsob výběru kandidáta na tajemníka FŽO vysvětlil a rada se k přijetí pana M. P. za tajemníka FŽO od 1. ledna 2022 vyjádřila hlasováním. Pro bylo 37, zdrželi se 2, proti 0.

Bod 3 – plnění rozpočtu FŽO v roce 2021: Předseda konstatoval, že rozpočet FŽO je i ve II. pololetí ve všech důležitých ukazatelích dodržován, a tato skutečnost byla bez připomínek prezidiem vzata na vědomí. Také Rada FŽO vzala informaci o plnění rozpočtu bez připomínek na vědomí.

Bod 4 – finance 2022: Předseda oznámil, že FŽO má na svém fondu v ŽMP určité rezervy, se kterými se počítá v letech 2022 a 2023. Vzhledem ke kritické finanční situaci ŽMP je jejich převod na FŽO v roce 2022 nejistý. Pokud nebude možné finance ze ŽMP převést v roce 2022, ačkoliv rozpočet na rok 2022 s nimi počítá, Předseda navrhuje zálohovat tuto částku z vlastní rezervy FŽO s tím, že fond v ŽMP bude Federaci převeden v dalším nejbližším možném termínu.

Rozdělení finančních podpor pro rok 2022 bude projednáno a odsouhlaseno na prosincovém jednání rady, částka k dispozici je stejná jako v roce 2020 a 2021. Situace v turismu a příjmech ŽMP je nejistá a všichni musí počítat s tím, že i příspěvek ze strany státu na činnost židovských obcí se průběžně snižuje. Předseda dále zdůraznil, že Federace se nestala vlastníkem nemovitostí z restitucí, a nemá tudíž na rozdíl od většiny obcí komerčně vy-

AKTUALITY

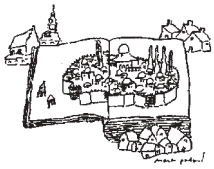

užitelný majetek. Federace se bude v budoucnosti snažit finančně pomáhat především ŽO bez hospodářsky využitelného majetku a v mezích možností i organizacím přidruženým.

Bod 5 – rozpočet FŽO na rok 2022: Předsedající okomentoval jednotlivé kapitoly rozpočtu a uvedl, že prezidium rozpočet projednalo a doporučilo radě ke schválení. Během projednávání bodu 5 nebyly vzneseny žádné připomínky. Rozpočet v předloženém znění bude na příští radě předložen ke schválení.

Bod 6 – Bejt din FŽO: Bejt din, který funguje v Brně už tři roky, získá platnost pro celou ČR. Byl vypracován návrh smlouvy mezi vídeňským rabínem Hotovelim, který Bejt dinu předsedá, a FŽO. Bejt din bude fungovat pro potřebu členů českých ŽO a pro zájemce o konverzi. Výlohy budou hradit zájemci o službu Bejt dinu sami. Položky v ceníku, který bude přílohou smlouvy, jsou částky reálné a pro české žadatele dostupné, konstatoval předseda Papoušek. M. H. připomenul existenci progresivního Bejt dinu. P. Papoušek přítomné ujistil, že kompletní informace o obou institucích bude rozeslána do obcí.

Hlasování o uzavření smlouvy s rabínem Hotovelim: pro 38, zdržel se 0, proti 2. Smlouva bude uzavřena.

Bod 7 – funkce místopředsedů FŽO: Ch. W. považuje „opětovné rušení oznámených dat zasedání RFŽO z důvodu časové indispozice předsedy jako známku jeho ‚nenahraditelnosti'", což považuje za nesprávné a pro řízení FŽO za nezdravé. „Místopředsedové FŽO existuji jako náhradníci předsedy. V případě jeho nepřítomnosti by jeden z nich měl jednání rady řídit." **Navrhuje rezoluci:** V případě, že předseda FŽO se nebude moci zúčastnit zasedání RFŽO, jejíž datum bylo oznámeno, bude toto zasedání řídit jeden z místopředsedů FŽO. P. G. **podal protinávrh**: nehlasovat o předloženém návrhu. Hlasování o protinávrhu: pro 29, proti 2 online, zdržel se 6. Protinávrh byl schválen.

Bod 8 – různé: M. L. informoval o změnách při obsazování lůžek v DSP Hagibor. FŽO má k dispozici 4 lůžka, v současné době 1 osoba na trvalém pobytu, další lůžka se využívají pro rekondiční pobyt. Vyzývá ŽO, aby provedly kontrolu ve svých ŽO, zda nemají klienty, kteří by trvalý pobyt potřebovali, volná lůžka jsou jinak využívána pro členy ŽO v Praze, popř. neobsazena.

P. Ť. za ŽO Ústí nad Labem informoval radu, že ŽO není spokojena se správcovstvím Matana, a vyjmenoval body, které vedou k nespokojenosti. Problémem se již zabývalo prezidium a rozhodlo, že dojde k výpovědi smlouvy s Matanou, a. s.

T. Kraus potvrdil své rozhodnutí skončit ve funkci tajemníka FŽO a informoval o problému v Institutu Terezínské iniciativy a personálních změnách v této instituci. Po odchodu ředitelky byl jmenován ředitelem M. T, který však velmi vážně onemocněl. Funkcí ředitele byl poté dočasně pověřen T. Kraus, který se této problematice hodlá věnovat do budoucna.

P. G. informoval o přípravě koncertu Světlo porozumění, který získal podporu České televize. 4. 11. koncert zahájí ředitel ŽMP ve Španělské synagoze.

M. L. poděkoval T. Krausovi za podporu při získání finanční dotace na opravu ohradní zdi hřbitova v Mašťově.

D. M. za revizní komisi FŽO informoval o kontrole členské základny ŽLU, která žádá o přeměnu na ŽO.

OBSAH

Komentář k Tóře **4–5**
Není mnoho takových zemí – rozhovor s velvyslankyní Annou Azari **6–7**
Zklamání ze Zprávy – o filmu Petra Bebjaka o útěku z Osvětimi **8–9**
Rabínská bible opět v Praze **10–11**
Vzkříšení a nesmrtelnost – posmrtný život v Bibli a v judaismu **12–13**
Třikrát z Malých Karpat **14–15**
Svědectví návratů – výstava fotografií z pozůstalosti Pavla Diase **16–17**
O projektu Jeruša **17**
Šachy a Židé **18–19**
Brittenův Peter Grimes v Brně **20**
Izrael: *Úderka se ozývá* **21**
Výběr z českých médií **22**
Kalendárium **23**
Zprávy, kultura, inzerce **24–27**
Zprávy ze světa **28**

PÁPEŽ ODIŠIEL, divný pocit ostal

V minulom čísle *Rch* som článok o stretnutí pápeža so slovenskou židovskou komunitou ukončil konštatovaním, že 15. septembra opustil Slovensko...

Pápež pri tomto stretnutí síce nehovoril dlho, ale povedal veľa, no určite nie všetko... Možno práve preto po jeho odchode nastalo rozpačité ticho. Atmosféru dobre vystihuje pointa jedného z mojich obľúbených židovských vtipov: „...ale taký divný pocit ostal." V komunite sa niektorým jeho prejav páčil, iným zas chýbalo, že nemenoval vinníkov, zodpovedných za deportácie a smrť desať tisícov Židov. Podobná neistota sa premietla aj na novinové stránky. Nie že by sa o návšteve hovorilo a písalo málo. Prakticky všetky denníky uverejnili úryvky z jeho prejavu, ale boli to skôr reportáže než analýzy. Až 24. septembra sa v dvoch mienkotvorných novinách objavili články, ktoré z rôznych (a zároveň podobných) pozícií reflektovali Františkov prejav.

KŇAZ A FILOZOF

Ako prvý som čítal text, ktorý napísal kňaz Peter Križan. V rubrike *Denníka N*, nazvanej Nedeľná nekázeň, Križan s neskrývaným nadšením okrem iného uviedol: „Pred pár dňami nastala v Bratislave takisto nevídaná a na rozdiel od pohybu nebeských telies určite neopakovateľná konjunkcia udalostí. V slnečnom počasí babieho leta pripomenul na Rybnom námestí v Bratislave pápež František slovenským katolíkom ich dejinné zlyhanie, keď rovno pred osemdesiatimi rokmi prijali vládne nariadenie, ktoré spravilo zo židovských spoluobčanov podľudí tretej kategórie.

Za niekoľko minút povedal viac ako všetci slovenskí biskupi (vrátane evanjelických a pravoslávnych) za 30 slobodných rokov od Nežnej revolúcie. Z pápežovho prejavu sa nedá citovať, treba si ho znova vypočuť a treba si ho viackrát prečítať celý. Pápežov príhovor patrí do učebníc dejepisu a odporúčam ho ako povinnú literatúru. František si pomník nami zbúranej synagógy uctil ako najsvätejšie miesto, na ktorom si *vyzul sandále* a hovoril a hovoril… Kontrastuje to s uši trhajúcim tichom slovenských biskupov."

Zhodou okolností v ten istý deň reagoval aj filozof a občiansky aktivista Fedor Blaščák. Titulok „Pápež Tisove meno nevyslovil" a perex: „Stretnutie pápeža so židovskou komunitou vzbudzovalo isté očakávania. Nenaplnili sa" od prvého riadku signalizovali autorovo sklamanie z premeškanej príležitosti. Blaščákove názory sú zaujímavé a ostro formulované, preto si dovolím odcitovať podstatnú časť jeho textu: „Spor o dedičstvo ľudáckeho režimu je ako guľa na nohe slovenskej rímskokatolíckej cirkvi aj politiky pamäti. Vlečie sa už sedemdesiat rokov, z toho posledných tridsať sa otvorene a stále s plnou vážnosťou diskutuje o tom, či by idea slovenskej štátnosti predsa len nemala byť nadradená nad všetky ostatné na svete.

Rozdeľuje verejnosť aj historikov na skupiny tých, ktorí vedia, že Jozef Tiso bol vojnovým zločincom, a tých, ktorí jeho odsúdenie a popravu vnímajú ako zradu na slovenskom národe.

Vzhľadom na tabu spojené s Tisom a slovenskou cirkevnou vrchnosťou sa môže zdať, že pápež svoj odkaz adresoval práve slovenským biskupom a hovorí za nich. Nám ostatným tým jemne odkazuje, že otázka ‚hanby priznať si' tragické politické a morálne zlyhanie kňaza Jozefa Tisa by mala smerovať predovšetkým na Konferencii biskupov Slovenska. Tam schopnosť priamo pomenovať príčiny zla isto nie je problém. Svedčí o tom intenzita, s akou si vedia pripomínať zločiny komunizmu, aj nástojčivosť, s akou trvajú napríklad na pokuse o blahorečenie biskupa Vojtaššáka, odsúdeného komunistami, hoci vedia, že aj Vatikán vie, že Vojtaššák bol antisemita, čo za vojny udal Žida a mal podiel na arizácii kúpeľov na Spiši." Svoju kritickú úvahu ukončil Blaščák slovami: „Pri riešení sporu o dedičstvo ľudákov v našich dejinách sa budeme musieť spoľahnúť sami na seba. A nie na zázraky od pápeža."

BIELE UKRIŽOVANIE

Pápežova návšteva rezonovala nielen vo svete médií. Teologická fakulta Trnavskej univerzity a Židovský kultúrny inštitút už niekoľko rokov spoločne organizujú podujatie Otvárame dvere. Ako naznačuje už názov, ponúkajú prednášky a diskusie na témy, ktoré sú dôležité pre obe komunity. V októbri vystúpil profesor Miloš Lichner, „kňaz, jezuita a prorektor TU", ale tiež jeden zo zakladateľov a protagonistov medzináboženského dialógu. Téma: Pápež František a židia. Mal k tomu čo povedať, pretože sa aktívne podieľal na prípravách a priebehu návštevy. Vlastné zážitky, názory a skúsenosti vylíčil v úvodnej časti vystúpenia. Následne sa pokúsil divákom priblížiť osobnosť pápeža. Hovoril o jeho mladosti, blízkom vzťahu s rabínom Skorkom, spomenul, že je znalcom a milovníkom umenia. Stredobodom prejavu bol Františkov obľúbený obraz *Biele ukrižovanie* od Marca Chagala. Lichner precítene opísal pokoj, ktorý vyžaruje z osobnosti trpiaceho Krista aj obrazu ako celku. Interpretoval aramejský nápis nad jeho hlavou i skutočnosť, že miesto bedernej rúšky ho umelec odel do talisu. Zaujalo ma priznanie, „zabudli sme na to, že Ježiš bol Žid". Keď skončil, bol zvedavý na názor moderátora. Kým Lichner si všímal, čo sa deje na kríži a nad ním, Maroš Borský akoby hľadel na iný obraz. Nezaoberal sa Ježišom ani krížom a zdôraznil, že podľa neho umelecovu predstavu odráža horiaca synagóga, Žid, ktorého prenasledovala skupina (určite nie dobromyseľných) mužov, vydesená matka, chrániaca svoje dieťa pred nebezpečenstvom.

Dozvuky Františkovej návštevy potvrdili, že pápež odišiel, ale problémy ostali a dialóg (aspoň v tomto konkrétnom prípade) pripomína rovnobežky, ktoré sa stretnú v nekonečne... Želanie, aby sa k sebe priblížili, vyžaduje ešte veľa práce, času a trpezlivosti.

PETER SALNER

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Mark Podwal: *Měsíc kislev*.

JAK MUŽ NALEZL CHLAPCE (VAJEŠEV)

Věta, že se *Jaakov usadil v zemi přebývání svého otce, v zemi Kenaan* (1M 37,1), neobsahuje jen prvoplánové sdělení, kde se Jaakov usadil, ale předznamenává vyprávění Tóry až do konce páté knihy. Pojmy usadit se a přebývat nejsou ani v Tóře, ani v rabínské tradici a ani v životní praxi synonyma, svým způsobem jsou míněny jako protiklady. Přebývat v zemi znamená pobyt s vědomím jeho přechodnosti, zatímco usadit se předpokládá opak, budovat na daném místě trvalý domov. Abraham o sobě vždycky mluvil jako o přistěhovalci v zemi Kenaan a Jicchak byl také dalek ji pokládat za svůj domov, ačkoliv ji nikdy neopustil. Jaakov se však v zemi Kenaan na rozdíl od otce a děda usadil s celou rodinou natrvalo, a jeho omyl dokládá příběh, který následuje hned další větou. Nakonec je okolnostmi přinucen se ze země Kenaan s celou rodinou vystěhovat do Egypta a jeho synové a vnuci zde dalších 210 let přebývali jako přistěhovalci a otroci. Musíme si proto klást otázku, jak dospěl k závěru, že se může v zemi Kenaan usadit, když mu bylo známo proroctví, jehož se dostalo již Avrahamovi: *Věz, že tvé sémě bude přistěhovalcem v zemi nikoliv jejich, že je zotročí a budou je utlačovat čtyři sta let.* (1M 15,13) Otázku si můžeme zodpovědět tak, že znal i dovětek, že se *sem vrátí až čtvrté pokolení, poněvadž do té doby nebude ještě dovršena vina Emorejce* (tamtéž 15). Potvrzovala, že ji Bůh slíbil dát jemu a jeho potomstvu bez ohledu na to, že zde nebudou souvisle sídlit. Je však také možné, že myslil jako člověk, pro něhož je přání otcem myšlenky, a to naopak dokládá text, že skýtal sluch Josefovým pomluvám jeho starších synů a byl slepý k jejich zášti vůči Josefovi samému. Jeho city mu také mohly bránit přijmout zemi Kenaan za přechodné bydliště, a další tomu dává zapravdu. Začátek oddílu Veješev by tak skýtal naučení, že trest je obsažen již v prohřešku provinilce. Protože Jaakov nebral Abrahamovo proroctví natolik vážně, aby se jím řídil, a chtěl se v zemi přebývání svého otce usadit, trestal sám sebe. Tóra to vlastně naznačuje sama slovy, že *toldot Jaakov – Josef*, tj. že *Jaakovovy osudy* byly závislé na *Josefovi*, konkrétně na tom, že mu *bylo sedmnáct, byl chlapec a pásal se svými bratry, syny žen svého otce Bilhy a Zilpy, a donášel jejich pomluvy otci. A Jisrael zase, poněvadž se mu narodil ve stáří, miloval Josefa nejvíc ze všech synů a udělal mu pruhovanou košili. A když bratři viděli, že si ho jejich otec zamiloval ze všech jeho bratrů, na něj sočili a nemohli se s ním shodnout k míru* (37,2–4).

Abychom neztratili souvislost s realisticky líčenou situací v rodině, musíme nalézt vysvětlení, co v dané souvislosti znamená na první pohled nadbytečná informace, že Josef *byl chlapec*. Raši to vysvětluje tím, že si přes svých sedmnáct let počínal dětinsky, z hlediska kontextu je však správnější výklad Rambanův, že Josef pásal se syny služek, jejichž péči a ochraně jej otec svěřil, protože se mu narodil až ve stáří, a byl tedy v porovnání se čtyřmi nejstaršími bratry, které mu porodila Lea, ještě chlapec. Je to důležité i proto, že sny, které Josef vyprávěl bratrům a otci, byly chápány jako projev jeho ctižádosti vládnout celé rodině, ačkoliv byl především pro nejstarší čtveřici bratrů chlapec. Protože mu otec zjevně dával přednost před nimi, *bratři na něj žárlili a jeho otec to nespouštěl z mysli.* Tím méně se pak zdá pochopitelné, že když *bratři odešli pást brav svého otce do Šchemu*, poslal za nimi Jaakov právě chlapce, *s nímž se nemohli v míru shodnout*, aby mu přinesl zprávu o tom, je-li mír s nimi a s jeho bravem. *A vyprovodil ho z chevronské doliny a on přišel do Šchemu*, do města, z něhož sám Jaakov po masakru, který tam způsobili jeho nejstarší synové, z obav před okolními kmeny odešel, byť tam měl koupené pole. Obava, je-li mír s nimi, byla proto oprávněná, ale proč tam poslal Josefa? Vycházíme-li z předpokladu, že se do Šchemu vypravili pást všichni jeho synové včetně synů služek, s nimiž obvykle Josef pásal, zjevně si ponechal svého chlapce doma, aby ho neztratil. Co ho však potom přivedlo k tomu, že Josefa poslal za bratry, a dokonce bez doprovodu? Cožpak mezi svými lidmi neměl jiného člověka, kterého by tam poslal? To všechno dává smysl jenom v případě, že si Jaakov uvědomil, v jakém nebezpečí ostatní synové mohou být, a on že má přitom starost jenom o Josefa. A protože si to uvědomil, pochopil také, proč Bůh zkoušel Avrahama, aby obětoval Jicchaka, a když ve zkoušce obstál, tak mu požehnal právě *pro tuto věc, kterou jsi učinil, žes mi neodepřel svého syna, svého jediného* (22,16)! Jaakov tak svého nejmilovanějšího syna Josefa obětoval Bohu jako Avraham Jicchaka.

A když Josef přišel do Šchemu, *nalezl ho* blíže neurčený *muž, jak bloudí po poli, a zeptal se ho: „Co si přeješ?“ Řekl: „Přeji si své bratry, pověz mi, prosím, kde pasou?“ A on mu řekl: „Cestovali odtud, slyšel jsem je říkat, půjdeme do Dotan,“ a tak šel Josef za svými bratry a nalezl je v Dotan. A oni, vidouce ho zdálky, se ještě předtím, než se k nim přiblížil, dohodli, že ho zabijí* (15–18). Ačkoliv ho nakonec nezabili a prodali ho jako otroka, je rabínská tradice zajedno v tom, že onen muž, jenž bloudícího chlapce nalezl, byl Josefovi vyslán Bohem. Ke stejnému závěru dospěl ostatně i Josef, když později bratrům vysvětlil, že mu sice chtěli způsobit zlo, ale Bůh toho použil, *aby zachoval při životě početný lid* (50,20). Nebýt však toho, že muž nalezl chlapce, Josef by se vrátil k otci s nepořízenou. To by mohlo vysvětlovat, proč ten muž Josefa hledal, ale proč se ho ptal, *co si přeješ?* Ne, neptal se, co hledá! Než Bůh pošle Josefa do Dotan, chce slyšet, co chce Josef, a když Josef odpoví: *Přeji si své bratry,* Bůh mu ukáže cestu.

Efraim K. Sidon

BÝT SÁM SEBOU

Vajišlach (1M 32,3–36,43)

Epizoda, v níž Jaakov zápasí v noci s neznámým protivníkem a získává jméno Jisrael, je pro pochopení toho, co znamená být Žid, zásadní. O identitě onoho „muže“, jenž zápasil s praotcem, existuje několik teorií. Tóra ho nazývá mužem, prorok Ozeáš andělem, naši moudří tvrdí, že to byl Samael, Esavův anděl strážný a síla vedoucí ke zlu. Jaakov si byl jistý, že to byl Bůh.

Pro porozumění této události je důležité připomenout si celý Jaakovův život: když se narodil, držel se Esava za patu; koupil Esavovo prvorozenectví; ukradl jeho požehnání a podvedl svého otce. Jaakov byl dítě, které chtělo být Esavem. Proč? Protože Esav byl starší. Byl silný, vyspělý, lovec, otcův oblíbenec. Napětí mezi bratry vyvrcholilo, když Esav zjistil, že Jaakov si přivlastnil otcovo požehnání. Esav se zapřísahal, že až otec zemře, bratra zabije. Jaakov uprchl k Lavanovi, kde ho čekal další konflikt; cestou domů se dozvěděl, že se na něj Esav chystá se čtyřmi sty muži. Tóra expresivně líčí, že Jaakova „to velice vyděsilo a tísnilo“.

Jaakov skutečně bratra poškodil. Tu noc, když se s ním měl po dvaadvacetileté nepřítomnosti setkat, zápasí Jaakov sám se sebou a konečně odhodí obraz Esava, člověka, jímž toužil být. Jedná se o zásadní chvíli v Jaakovově životě. Nadále už bude spokojený, že je takový, jaký je.

Jedná se o jednu z velkých výzev vůdců. Je velice snadné, aby se vůdce snažil získat popularitu tím, že bude takový, jakého ho chtějí mít lidé, že se bude rozhodovat tak, aby získal okamžité uznání, a nikoli na základě dlouhodobého přesvědčení a svých zásad.

Velcí vůdci dokážou snést to, že jsou neoblíbení. Jaakov nebyl vůdce, zatím neexistoval národ, jejž by mohl vést. Nicméně Tóra nám předkládá podrobný vhled do jeho zápasu o identitu. Většina z nás podobný boj zažila. (Ostatně slovo *avot* neznamená jen otcové, patriarchové, ale také archetypy.) Není snadné překonat přání být někým jiným. Jaakov řešil mnoho konfliktů – s bratrem, s Lavanem, s napětím mezi Rachel a Leou a mezi svými syny, Josefem a jeho bratry. Jako by nám Tóra chtěla říci, že dokud trvá konflikt *v nás* samých, budou existovat i spory *kolem nás*. Abychom žili v míru se světem, musíme být v míru sami se sebou.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách listopad/prosinec 2021 kislev/tevet 5782

Nadále je nutné nosit respirátory nebo roušky a dodržovat rozestupy dva metry.

Staronová synagoga

31. 11.	*neděle*	*konec letního času – přechod na středoevropský čas*
5. 11.	*pátek*	***Roš chodeš kislev***
		začátek šabatu 16.14 hodin
6. 11.	sobota	**Toldot** 1M 25,19–28,9 hf: Mal 1,1–2,7
		konec šabatu 17.22 hodin
12. 11.	*pátek*	*začátek šabatu 16.04 hodin*
13. 11.	sobota	**Vajece** 1M 28.10–32,3 hf: Oz 12,13–14,10
		konec šabatu 17.12 hodin
19. 11.	*pátek*	*začátek šabatu 15.55 hodin*
20. 11.	sobota	**Vajišlach** 1M 32,3–36,43 hf: Abd 1,1–21
		konec šabatu 17.05 hodin
26. 11.	*pátek*	*začátek šabatu 15.48 hodin*
27. 11.	sobota	**Vaješev** 1M 37,1–40,23 hf: Am 2,6–3,8
		konec šabatu 17.00 hodin
28. 11.	*neděle*	***erev Chanuka – rozsvícení 1. světla*** ▲
29. 11.	*pondělí*	***1. den Chanuka – rozsvícení 2. světla*** ▲▲
30. 11.	*úterý*	***2. den Chanuka – rozsvícení 3. světla*** ▲▲▲
1. 12.	*středa*	***3. den Chanuka – rozsvícení 4. světla*** ▲▲▲▲
2. 12.	*čtvrtek*	***4. den Chanuka – rozsvícení 5. světla*** ▲▲▲▲▲
3. 12.	*pátek*	***5. den Chanuka – rozsvícení 6. světla*** ▲▲▲▲▲▲
		začátek šabatu 15.44 hodin
4. 12.	sobota	***šabat 1. den Roš chodeš tevet – 6. den Chanuka*** **Mikec** 1M 44,1–44,17 mf: 4M 28,9–15; hf: Zach 2,14–4,7
		konec šabatu 18.32 hodin
		rozsvícení 7. světla ▲▲▲▲▲▲▲
5. 12.	*neděle*	***7. den Chanuka – rozsvícení 8. světla*** ▲▲▲▲▲▲▲▲
6. 12.	*pondělí*	***8. den Chanuka***

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin, mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin, sobotní mincha ve 13.30 hodin.

5. 11. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.14 hodin
12. 11. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.04 hodin
19. 11. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.55 hodin
26. 11. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.48 hodin
3. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.44 hodin

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

Bejt Simcha

Kabalat šabat každý pátek od 17 hodin (Praha 1, Maiselova 18, 3. patro), nebo prostřednictvím on-line platformy Skype.
Více informací na kehila@bejtsimcha.cz.

NENÍ MNOHO TAKOVÝCH ZEMÍ

Rozhovor s novou velvyslankyní Izraele v ČR paní Annou Azari

J. E. **Anna Azari** *nastoupila na post velvyslankyně Státu Izrael v ČR letos v srpnu. Předtím vykonávala stejnou funkci v Polské republice (2014–2019), v Ruské federaci (2006–2010), na Ukrajině a v Moldávii (1999–2003) a působila jako zástupkyně velvyslance v Ruské federaci (1995–1997); její první mise byla na Generálním konzulátu pro pacifický severozápad USA v San Francisku. Na Ministerstvu zahraničních věcí Státu Izrael zastávala funkci zástupkyně generálního ředitele pro Eurasii.*

A. Azari pochází z Litvy, narodila se roku 1959 ve Vilniusu, roku 1972 odjela s rodiči do Izraele. Bakalářská studia historie a anglické literatury absolvovala na Univerzitě v Haifě, na které také později získala magisterský titul v oboru politologie.

Paní velvyslankyně, pocházíte z litevského Vilniusu. Jak si pamatujete léta svého dětství?

Dětství jsem měla krásné. Až do svých dvanácti let, kdy se narodil můj bratr, jsem byla rozmazlovaný jedináček, chodila jsem do velice dobré umělecké školy, učila jsem se hrát na klavír… Rodiče byli inženýři, tatínek byl také amatérský skladatel, zhudebňoval básně.

Rodiče byli sionisté? A jak těžké bylo dostat se ze Sovětského svazu?

Na počátku sedmdesátých let se do Izraele emigrovalo jen ze sionistických pohnutek. Odjeli jsme v lednu 1972, pár dalších Židů přijelo tehdy z Gruzie, pár nás z Litvy. Můj dědeček z otcovy strany pocházel z Moskvy, byl dost velký komunista, a když si otec bral maminku, řekl: „Litevská Židovka? Ta tě určitě dostane do Palestiny.“ Přesně to se stalo. Vystěhovat se nebylo jednoduché a v našem případě to bylo ještě složitější. Rodina mé matky, udělala alija už ve třicátých letech. V srpnu 1939 odjeli prarodiče s mou maminkou, která byla ještě dítě, na prázdniny do Litvy a po podepsání paktu Ribbentrop – Molotov a ruské okupaci Litvy zjistili, že jsou občané Sovětského svazu. Jejich rodiče ovšem žili v Tel Avivu, protože tehdy do Litvy nejeli. Rodina se tedy rozdělila. Dědeček už se pak ven nedostal, babičce se to podařilo, potom i mým rodičům. Myslím, že litevská židovská komunita byla celkově poměrně sionistická.

Jak jste si Izrael představovala?

Těšila jsem se. Rodiče se dlouho chystali na emigraci, byla u nás taková rozčilená a natěšená atmosféra, četla jsem tehdy *Exodus* od Leona Urise. Sice jsem moc nechápala, oč běží, ale líbilo se mi to. Ve Vilniusu zůstala po holokaustu hrstka Židů, my jsme se navíc života komunity neúčastnili.

Vzpomínám si, že když už běžel emigrační proces, aby nás pustili ze

J. E. Anna Azari na snímku Karla Cudlína.

Sovětského svazu, otec prohlásil, že by měl jít alespoň jednou do synagogy. Taková byla asi úroveň náboženství v naší rodině.

Udržujete nějaké kontakty s rodnou zemí?

Vůbec žádné. Když jsme odjížděli, byla jsem malá, Litva byla součástí Sovětského svazu…

V nové zemi jste si zvykla snadno?

Ano. Ve dvanácti letech jsem byla hodně dětská, jazyk jsem se naučila velice rychle, nějak samospádem, žádné potíže jsem neměla, v Izraeli jsem se cítila dobře.

V rámci bakalářského studia v Haifě jste se věnovala historii a anglické literatuře.

V devatenácti mě zajímalo všechno, co nebylo praktické. Byla to zvláštní volba, neslibovala, že by se člověk po takovém studiu nějak dobře uživil, ale takhle jsem to nebrala. Pak jsem ale nastoupila na ministerstvo zahraničí, což byla vlastně zásluha mého manžela. Studoval totiž politologii a dozvěděl se, že se otevírá kadetský kurz. V Izraeli se to tak dělá dodnes: než se tenhle kurz pro budoucí diplomaty otevře, nabízí se studentům na univerzitách. Teď se to ale vypisuje on-line, tehdy to bylo složitější. Manžel si toho tedy všiml a doporučil mi ho s tím, že „mám lepší angličtinu než on“. Tak jsem se dostala na ministerstvo zahraničních věcí a mnohem později jsem vystudovala politickou vědu.

Do východní Evropy jste se pak vrátila v roli diplomatky. Jak jste se cítila na Ukrajině a v Moldávii?

V prvé řadě chci říct, že Ukrajinu pokládám za zemi, která je velice přátelská. Tak jsem to cítila tehdy, tedy na přelomu tisíciletí, a vnímám to tak i teď. Má ukrajinská agenda se zabývala obvyklými věcmi: udržovat kontakty s politickými reprezentanty i veřejností, s místní židovskou obcí, která je celkem početná, snažit se zlepšit obchodní vztahy a snažit se představovat Izrael tak, aby to lidi zaujalo jako cosi pozitivního.

Moldávii jsem měla jako další zemi, ale nežila jsem v ní, a tak jsem do ní neinvestovala tolik energie. Tak to s těmi přídavnými zeměmi bývá, člověk tam občas zajede, ale není to ten pravý kontakt, bere to jako vyrušení z hlavní práce. Teď se Moldávie řeší přímo z Jeruzaléma, což je, myslím, lepší způsob.

A v Rusku?

Rusko byl zcela jiný příběh. Samozřejmě jsem dělala totéž co na Ukrajině a co velvyslanectví dělají, ale Rusko je na Blízkém východě důležitý hráč, je to velká říše, která ovlivňuje téměř vše. Bylo členem kvarteta jednajícího o mírovém procesu na Blízkém východě, patřilo k zemím, které připravily dohodu s Íránem, v Rusku byla navíc spousta konzulárních záležitostí, protože tam jezdí mnoho rusky mluvících Izraelců. A to nemluvím o snaze zabránit dodávkám zbraní do Íránu nebo Sýrie, někdy úspěšné, někdy méně úspěšné. Byl to naprosto jiný rozsah práce než na Ukrajině.

Nebo něco úplně banálního: lety z jedné země do druhé. Jak známo, Izrael má pro svá letadla, a my měli spoustu letů, přísná bezpečnostní opatření, což dojed-

nat s Rusy nebylo vždycky úplně jednoduché. Rusko je prostě Rusko. A nepřála bych vám moskevské dopravní zácpy!

Dostala jste se do kontaktu také s místními lidmi, tedy s lidmi mimo diplomatický sbor?

Jistě. Měla jsem přátele, tedy v Kyjevě a v Moskvě, ne v menších městech.

O mnoho let později jsem se dostala při služební cestě do Kyjeva právě v době, kdy probíhaly demonstrace na Majdanu. Už jsem čekala na letišti, má ochranka mě na náměstí nepustila, ale seděli jsme tam s místními, popíjeli a sledovali na internetu, co se děje. To byl silný zážitek.

Jak vnímáte pozici Chabadu v Rusku?

Chabad je v Rusku nejsilnější židovská náboženská organizace. Ale ta síla je relativní, protože většina Židů v Rusku není nábožensky založená. Ráda chodím do divadla, a řekla bych, že mezi diváky a v divadelním provozu je víc Židů než těch, kteří chodí do Chabadu. Chabad je úspěšný díky tomu, že je napojen na režim. Vrchní rabín Ruské federace Berel Lazar je z Chabadu a je hodně spjatý s Vladimirem Putinem, je pokládán za jeho přítele. Putin a státní struktury dodávají Lazarovi moc. Chabad ovšem dělá hodně práce v oblastech mimo Moskvu, takže tam díky své činnosti zapouští kořeny.

Před Českou republikou jste byla velvyslankyní v Polsku. Jak hodnotíte svou tamní misi?

Celkově se mi v Polsku opravdu líbilo, spolupráce byla vynikající, jako by neexistovaly žádné překážky. Měla jsem podobné pocity jako ve vaší zemi. Ale v lednu 2018 schválil parlament nový zákon, týkající se holokaustu, konkrétně pokud by někdo připisoval Polákům podíl na holokaustu, mělo to být předmětem trestního stíhání. Jednalo se vlastně o dodatek k zákonu a v původní podobě už po řadě jednání ani neexistuje.

Ale Izrael a Polsko se mezitím kvůli tomu dostaly do ostrého sporu a před soudem stanuli relativně nedávno – v únoru 2021 – dva historici. Byli to Barbara Engelkingová a Jan Grabowski, kteří shromáždili materiál z různých oblastí Polska během holokaustu a vydali ho pod titulem *A noc trvá. Osud Židů ve vybraných okresech okupovaného Polska*. Soud se konal proto, že editoři údajně křivě obvinili strýce jedné paní. Zatímco Grabowski žije v Kanadě, Engelkingová, přední odbornice na varšavské ghetto, žije v Polsku, takže hlavní břemeno nesla ona, za to ji velice obdivuji. Nakonec je soud zprostil viny.

Špatné vztahy Polska a Izraele přetrvávají?

Ano, zatímco zmíněný zákon už neplatí, spor mezi Izraelem a Polskem se neuklidnil a otázka Polska a průběhu holokaustu stále vzbuzuje emoce.

Od obnovení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi v roce 1990 budovali lidé dobré vůle na obou stranách mosty, ale tahle krize je hodně poškodila. Navíc je v Polsku další problém: snaha omezit možnost restituce židovského majetku. A vlastně nejde ani tak o majetek, jako o přístup tamní reprezentace… Mrzí mě to.

A jak se tato krize dotkla vás, když jste v Polsku působila?

Nebylo to příjemné. Vyjadřovala jsem se ke kauze v médiích, někteří Poláci mě za izraelský postoj kritizovali. Na druhou stranu mi hodně z nich vyjadřovalo podporu, dokonce mě oslovovali na ulici. Někteří se i omlouvali za přístup jejich vlády. Takže přes tyto problémy na své polské období vzpomínám v dobrém. Mám moc ráda Varšavu a mám ráda Polsko. Lidem, kteří prohlašují, že Polsko je antisemitská země, bych řekla, že to je stejně rasistické, jako když někdo tvrdí něco špatného o Židech.

Při projevu na terezínské tryzně jste zmínila své přátelství se spisovatelkou Ruth Bondyovou. Patřila k impulsům, kvůli kterým jste si vybrala Českou republiku?

S Ruth Bondyovou jsem se několikrát setkala, přátelím se ale spíš s její dcerou. Tím impulsem si nejsem zcela jistá. Částečně asi ano, protože Ruth přeložila snad všechno, co si lze z české literatury v hebrejštině přečíst, včetně *Švejka*. Víte, každý by chtěl do Prahy, to je přirozené. Ale myslím, že nejvíce mé rozhodnutí ovlivnil Gary Koren, který působil v Praze před osmi lety a nesmírně se mu tu líbilo.

Mnohokrát bylo řečeno, jak vynikající jsou česko-izraelské vztahy. Máte pocit, že v nich přesto něco chybí – a na co byste se chtěla soustředit?

Nemám pocit, že něco chybí, a pokud ano, tak spíše na naší straně. Myslím, že vaše podpora Izraeli je pro naši zemi velice cenná, že bychom si jí měli víc vážit; chtěla bych například uvítat v České republice více izraelských ministrů. Nezáleží to samozřejmě jen na mně, ale budu se snažit.

A za druhé: Česká republika je skutečně výjimečná svým pěkným postojem k Židům a k Izraeli. Výjimečná v tom smyslu, že nemám pocit, že podpora Izraele přichází pouze z politické úrovně, ale že politici v tomto případě jednají v souladu s lidmi. Neznám mnoho takových zemí. Důležité ale je, aby se tato tradice uchovala i pro další generace. Měli bychom se tedy soustředit na mladé lidi. Jak to budeme dělat, ještě musíme promyslet; uvažujeme o programech typu Young Leadership a agendě zaměřené na zájmy mladých. Uvidíme.

Váš manžel je liberální rabín. Plánuje, že se nějak zapojí do činnosti místní liberální židovské komunity?

Můj muž je rabínem v největší izraelské reformní komunitě v Tel Avivu. Dříve mě na mise nedoprovázel, ale teď má rok studijního volna, sabatikl. Takže bude pobývat v Praze a občas do Izraele jezdit. Nemyslím si ale, že by zde nějak působil jako rabín.

Od manžela asi víte, zda se reformní komunita v Izraeli už nějak etabluje?

Něco pokročilo, získaly se určité státní dotace, rozběhly se kurzy pro reformní konverze, které stát uznává. Ale říci, že problém je vyřešen, to opravdu nelze. Vezměme si třeba problém přístupu ke Zdi nářků: Většina Izraelců, tedy lidé, kteří nejsou praktikující nebo jsou ve vztahu k náboženství spíše liberální, si nemyslí, že to je až tak důležitý problém. Ale zároveň si většina z nich myslí, že by prostor u Západní zdi měl být otevřený všem, nejen ortodoxním Židům.

Paní velvyslankyně, mohla byste ještě říci, jaké máte zájmy? Mluvila jste o divadle…

Ano, mám ráda hudbu, operu, divadlo, takže doufám, že si tu vše užiji, už jsem na několika koncertech byla. Zvláštní se asi bude zdát, že se mi líbí hudba Richarda Wagnera a těším se na *Bludného Holanďana* ve Státní opeře. Všimla jsem si, že Národní divadlo občas hraje s anglickými titulky, takže to také zkusím.

Alice Marxová

ZKLAMÁNÍ ZE *ZPRÁVY*

O snímku režiséra Petera Bebjaka o útěku z Osvětimi

Zfilmovat již legendární útěk Alfreda Wetzlera (1918–1988) a Rudolfa Vrby (1924–2006) z Osvětimi a jejich snahu zprostředkovat světu princip nacistické vyhlazovací mašinerie Židů nebylo určitě jednoduché. Je-li předlohou snímku kniha, je vždy otázka, do jaké míry filmová adaptace dostojí originálu. V tomto případě navíc mnozí zaměňují knihu Alfreda Wetzlera *Čo Dante nevidel* z roku 1964 s asi známějším zpracováním příběhu Rudolfem Vrbou *Utekl jsem z Osvětimi*, jež vyšlo anglicky pod názvem *I cannot forgive* roku 1963 a česky poprvé roku 1998. Ačkoli si člověk možná říká, že další film na takové téma už raději vidět nechce, právě tento příběh diváky do kin určitě přivede. Ale domnívám se, že řada z nich odejde zklamána.

V ÚKRYTU

Film režiséra Petera Bebjaka se většinu ze svých 94 minut soustřeďuje na první fázi útěku – který jako by probíhal bez příprav a předchozí historie. O hlavních hrdinech se divák dozví jen to, že jsou Slováci a Židé a ocitli se v Osvětimi, kde mají díky svému postavení písařů lepší přehled o dění. Tajná příprava zprávy, tedy zapisování údajů o počtech mrtvých, náčrt tábora s plynovými komorami atd., je představena v krátké scéně v boudě sloužící jako márnice, na pozadí hromady mrtvých těl, která ale působí jako nakašírovaná rekvizita. A podobně působí i samotná zpráva, již protagonista ukrývá do plechových trubiček. Její zásadní význam pochopí divák až ve chvíli, kdy hlavní hrdinové vklouznou do úkrytu a jejich pomocník, jenž skrýš maskuje, pronese cosi ve smyslu, „dejte světu vědět“.

Následují dlouhé minuty, během kterých sledujeme zimou se třesoucí uprchlíky v jámě pod hromadou klád v prostoru vnějšího tábora (tedy až za nejpřísněji střeženou oblastí tábora vnitřního). Jejich spoluvězni zatím stojí dlouhé hodiny v mrazu před barákem a velitel lágru se je snaží fyzickým i psychickým týráním donutit, aby prozradili, kam se dva Slováci poděli.

Cesta za svobodou a snaha zprostředkovat světu fakta o skutečné povaze komplexu Auschwitz-Birkenau se pak zdají spíše dovětkem oněch hrůzných a až příliš detailně zobrazených hodin.

TÉMĚŘ BEZ DIALOGŮ

Režisér Bebjak spolu se scenáristy Josefem Paštékou a Tomášem Bombíkem

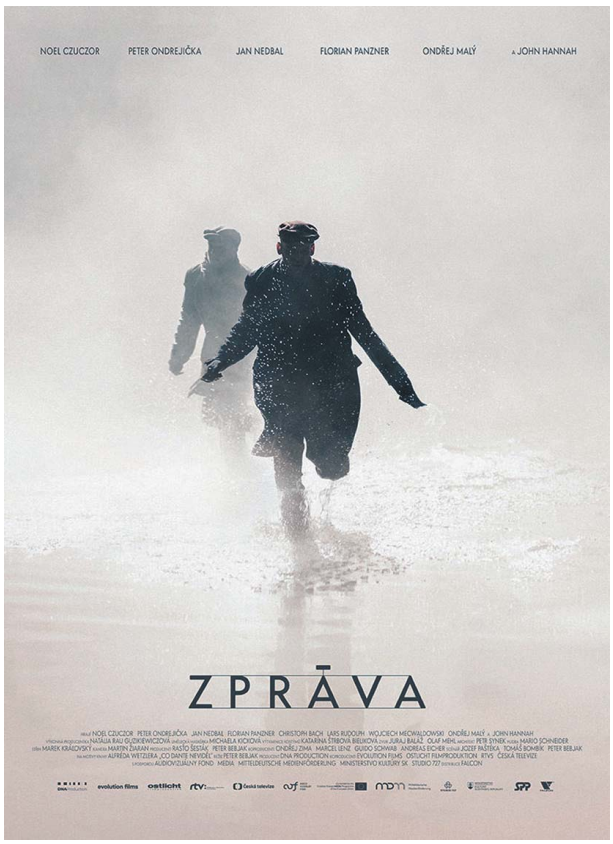

jako by upozadili fakta a soustředili se jen na emoce a atmosféru. Poučený divák patrně zná fakta o vyvraždění terezínského rodinného tábora v březnu 1944, jež útěku předcházelo a bylo poslední kapkou v rozhodování, zda skutečně tolik riskovat. Ale ti, co nevědí, nebudou z mnoha až příliš artistně pojatých záběrů filmu úplně moudří.

Plochý scénář nedával hercům moc prostoru: ve filmu se totiž mnoho nemluví, a pokud ano, tak nejasně, nebo naopak křečovitě a teatrálně. Přitom v knižní předloze není o dobré dialogy nouze, a i když její autor nemá nijak vynalézavý jazyk (alespoň v českém překladu), rozhovory, a hlavně ty, které vedou Karel s Valerem (tedy Wetzler s Walterem Rosenbergem, jenž si později ponechal své krycí jméno Rudolf Vrba), jsou skutečně živé. Filmoví uprchlíci se spolu téměř nebaví, a co se týče jejich sporých promluv, jsou zcela zaměnitelní: ani jeden z nich neřekne nic, co by postavu skutečně charakterizovalo. Divák si snad zapamatuje jen to, že Wetzler je ten větší a Vrba ten menší. Přitom je-li někdo legendou československé válečné historie, jsou to právě autoři osvětimské zprávy. Je tedy záhadou, proč jejich postavy filmoví tvůrci tak odbyli.

I kdyby vycházeli jen z knižní předlohy, měli spoustu vodítek k jejich charakterizaci. Karel je starší a rozvážnější, Valer (v době útěku mu nebylo ani dvacet) je vznětlivější, vtipný, ironický. Během dlouhého pochodu překonávají strach, únavu, nesnesitelnou bolest poranění, nejistotu, zda drží správný směr, a také narazí na pluk esesáků, jimž se musejí vyhnout. Při každém odpočinku spolu hovoří, uklidňují jeden druhého, podporují se.

Filmy o útěcích často vyvažují nesnesitelné napětí černým humorem. V knižní předloze přesně takové repliky jsou a je velká škoda, že se ve filmu neobjevují. Několik příkladů z českého překladu Marie Liehmové (Naše vojsko, 1966): Ve chvíli, kdy se uprchlíci propracují k tabuli, která označuje hranice táborové oblasti se slovy *Vstup na toto území je přísně zakázán!*, se Valer zeptá: „Zapomněli napsat, z které strany se nesmí na tohle území vstoupit. Co říkáš, Karle, zevnitř, nebo zvenčí?“ (s. 163) A když Karel budí zcela vyčerpaného Valera, ten mu říká: „Víš, co se mi zdálo, než jsi mě probudil? Přišli jsme domů a lidé na nás: Podívejte se na ty blázny! Už je dávno po válce a oni, prý, pojďte osvobozovat koncentráky!“ (s. 172)

Pochod polským a pak slovenským pohraničím se ve filmu odehrává v lesích

a kamenitém podrostu, připomínajícím spíše Brdy. Dramatickou scénu, kdy Wetzler a Vrba narazí na obávanou hydrocentrálu střeženou esesáky (u níž byla chycena předchozí skupina uprchlých vězňů), filmaři vynechali, a tak vyčerpávající cesta působí monotónně už jen proto, že se odehrává téměř v tichu.

A. Wetzler napsal o útěku knihu *Co Dante neviděl*.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Také samotné setkání uprchlíků s realitou v rodné zemi je ve snímku hodně ochuzené. Když si uvědomí, že zatímco oni prožívali v Osvětimi peklo, venkovní svět řeší z lágrového pohledu zcela podružné starosti, postupně jim dochází, že to nejtěžší je vlastně čeká: donutit příslušné lidi, aby jim uvěřili a jednali.

Knižní hrdinové se snaží své zkušenosti sdělit nejprve svým slovenským „domácím“, kteří je skrývají a vzorně o ně pečují, ale o Osvětimi vlastně nic slyšet nechtějí; pak lékaři v Čadci, poté v Žilině skupině osob, o níž se domnívají, že by mohla věci pomoci (dělníku napojenému na odboj, švýcarskému novináři, pražskému právníkovi a posléze panu Warrenovi, spojce Mezinárodního červeného kříže). Během těchto setkání uprchlíci odpovídají na řadu dotazů a své odpovědi se přes nervozitu a rozčilení naučí postupně formulovat co nejvýstižněji a nejnázorněji, jak je naprosto zřejmé z knižní předlohy *Co Dante neviděl*: *„Můžete nám říci o konkrétních zvěrstvech esesáků?“ ptá se Švýcar. Valerův obličej se protáhne bezmezným údivem. Překvapeni jsou všichni, protože o ničem jiném se tu dosud nehovořilo. „To je totéž,“ odpoví rozpačitě Valer, „jako kdybyste chtěli, abych vám povídal o nějaké konkrétním dnu, kdy v Dunaji tekla voda.“* Pak se ale pustí do výčtu konkrétních „ukázkových“ zločinů.

Pokud měl film oslovit i mladší diváky, pak by byl právě tento formát otázek a odpovědí, týkající se základního chodu tábora a jeho účelu, zcela zásadní. Sepisování zprávy je ve filmu vizuálně působivé, ale hlavní „výslech“ se odehrává jen mezi očividně nedůvěřivým Warrenem a rozčilenými uprchlíky, kteří se překřikují, aniž by měli příležitost systematicky (ač emotivně) odpovědět na řadu Warrenových dotazů. Tím se hodnota jejich svědectví a také působivost filmu značně snižuje.

Naléhavosti snímku nedodají ani útržky veřejných projevů současných populistů, antisemitů a xenofobů (od Mariana Kotleby přes Marine Le Penovou po Donalda Trumpa), které zaznívají při závěrečných titulcích. Spíše se zdá, že je tam režisér Bebjak vsunul na poslední chvíli, aby svému dílu dodal na aktuálnosti.

KE KNIŽNÍ PŘEDLOZE

Četba Wetzlerovy knihy také napoví, proč se osudy mužů, kteří stáli bok po boku v nejnáročnějších životních chvílích, po válce rozešly a proč každý napsal svou knihu. Wetzlerův text, psaný pod pseudonymem Jozef Lánik (jméno z falešných dokladů po útěku z tábora), vyšel v socialistickém Československu roku 1964, tedy rok po Vrbově knize, jež vyšla poprvé v Londýně pod názvem *I cannot forgive*. (Lánik je ale podepsán i pod textem *Krátká historie a život v osvětimském pekle v letech 1942–1945*, jenž vyšel již roku 1945 a patří k prvním svědectvím na toto téma.)

R. Vrba pojmenoval české vydání svého svědectví *Utekl jsem z Osvětimi*.

Beletristické zpracování Wetzlerových vzpomínek *Co Dante neviděl* je psáno ve třetí osobě se snahou zprostředkovat jednotlivosti osvětimské skutečnosti a útěku. Nechybějí v něm ovšem době poplatné zmínky o významu komunistického odboje v táboře, což je teze, kterou Rudolf Vrba rezolutně vyvracel. „Dokud sem žil v Praze, i Útěk, i Zpráva byly považovány za ‚tajné‘ a tabu, nevím proč. Jen co jsem odešel do emigrace v srpnu 1958, hned se ustálila nějaká ‚komise‘ a začaly se ještě ve stejném roce a pak v období 1958–64 vyrábět různé královodvorské spisy, podle kterých já (a také Wetzler) jsme byli pouze pošťáci, kteří jednali podle plánu nějaké mytologické Organizace na Záchranu Židů a která byla v pozadí vedená nějakou stranou, samozřejmě Stranou, víme kterou,“ vyjádřil se mj. Vrba.

Hlavní hrdina Karel v Lánikově knize mluví také o „slabosti Spojenců“ a víře, že přítrž transportům by mohla učinit „Moskva“. Zajímavé je, jak málo se v tomto textu o Osvětimi vyskytují slova Žid či židovský: mluví se o transportech, nevinných obětech, mužích, ženách, dětech či o „chlapech z ghetta“. Tuto určitou vágnost přejímá i film, ovšem současně postrádá kvality Wetzlerovy knihy: napětí, dobře vykreslené hlavní postavy, především zmíněného „Valera“. Dodejme ještě, že poprvé vyšla Wetzlerova kniha se skutečným jménem autora až roku 2009 a do tohoto – již pátého – vydání byl také zařazen první slovenský překlad osvětimské zprávy.

Film *Zpráva* navíc nezapře inspirační zdroje: artistní kompozicí a brutalitou některých scén *Nabarvené ptáče* (nejvýrazněji ve scéně s vězni ponořenými až po krk v bažinách), detailně snímanými tvářemi mužů na apelplacu *Saulova syna* či obrazem vězňů jako štvané zvěře mlčky prchající lesem *Démanty noci*. S posledními dvěma se ovšem kvalitou nemůže rovnat. A tak musím konstatovat, že tým Petera Bebjaka často ponechal stranou to podstatné, co dělá z Wetzlerovy knihy napínavé svědectví. Je škoda, že možnost převést na filmové plátno tak silný a navíc skutečný příběh a jeho hlavní hrdiny byla využita jen částečně.

Alice Marxová

(*Zpráva*. Film natočený roku 2020 v režii Petera Bebjaka, 94 minut. V hlavních rolích Noël Czuczor a Peter Ondrejička.)

RABÍNSKÁ BIBLE OPĚT V PRAZE

O návratu vzácného tisku z předválečné knihovny pražské obce

Židovské muzeum v Praze (ŽMP) spravuje předválečnou knihovnu Židovské náboženské obce v Praze již od roku 1945, kdy se stala součástí muzejních sbírek. Tato knihovna patřila mezi nejstarší komunitní knihovny v Evropě, její založení se datuje k roku 1857. Fungování knihovny ukončila nacistická okupace, během níž byla zkonfiskována. Zabavené tisky převezli nacisté z prostor židovské radnice do Orientálního ústavu v Praze, později část také do kláštera ve Zlaté koruně či do Kout u Domažlic. Po komplikovaném převozu knih do obnoveného Židovského muzea vykazovala sbírka značné ztráty, zvláště mezi starými a vzácnými tisky. Běžnou praxí nacistů bylo nechat si vytipovat z konfiskovaných knihoven vzácné hebrejské tisky, které pak zcizili a prodali zájemcům na světovém trhu. Výnosy z prodeje mnohdy použili pro osobní obohacení. Touto cestou se vzácné knihy dostávaly nejen ze země původní provenience, ale také z evropského kontinentu. Jen ojediněle se daří tyto ztracené exempláře dohledat a získat. Identifikace knih z předválečné obecní knihovny v zahraničních institucích a jejich navrácení do Prahy je jedním z úkolů pracovníků oboru knihovny ŽMP. Naší snahou je obnovit sbírku v co nejpůvodnějším rozsahu. Pro identifikace knih z předválečné obecní knihovny jsou nejprůkaznějším provenienčním znakem razítka knihovny, signatury a záznamy o knihách v předválečných katalozích knihovny. Dochované katalogy judaik a hebraik, na jejichž vzniku se podílel poslední vedoucí knihovny Tobias Jakobovits, má muzeum také ve své správě.

PÁTRÁNÍ

Provenienční průzkumy svých sbírek provádějí některé knihovny samy a data zveřejňují prostřednictvím speciálních databází nebo ve svých on-line katalozích. V nich lze vyhledat a ověřit požadovaného původního vlastníka a posléze identifikovat konkrétní knihy. Obtížnějším způsobem, jak lze dohledat ztracené knihy, je prověřování aukčních webových portálů a nabídek aukčních síní. Jak v databázích institucí, tak v nabídkách aukčních síní se nám podařilo několik knih identifikovat a uspět při jednáních o navrácení. V některých případech samy aukční síně oslovují muzeum s žádostí o identifikaci provenience tisku. Právě tak tomu bylo v případě Bombergovy rabínské bible z 16. století.

Počátek textu knihy Berešit v ornamentálním rámu, kolorovaný dřevořez. Inv. č. H 173.172.

Před několika lety aukční síň Sothebys kontaktovala muzeum s žádostí o identifikaci razítka z titulního listu hebrejského tisku. Ačkoliv bylo razítko špatně čitelné, rozpoznali jsme, že patřilo knihovně pražské náboženské obce. Vyžádali jsme si další skeny a detailnější informace o knize, která neměla vlastní signaturu, protože vzácné tisky obecní knihovny byly od fondu přístupného veřejnosti organizovaného podle signatur odděleny a vyloučeny z běžného užívání. Na základě dostupných informací jsme provenienci určili a doložili záznamem v předválečném katalogu knihovny, že vlastníkem tisku byla pražská obec. Obecní původ doložil také článek T. Jakobovitse pro *Věstník Židovské náboženské obce v Praze* z roku 1935, v němž vyjmenovává nejcennější díla zastoupená ve sbírce knihovny. Bombergova rabínská bible zde zaujímá přední místo.

Nová slepotisková vazba se zlatým štítkem.

DANIEL BOMBERG

Daniel Bomberg (kolem 1483 – kolem 1550) byl křesťanský benátský tiskař, který patřil mezi nejvýznamnější vydavatele hebrejských knih. Narodil se v Antverpách a do Benátek přesídlil, aby zde pomáhal s rodinným podnikáním. V Benátkách se seznámil s augustiniánem Felicem da Pratou, Židem, který konvertoval ke křesťanství a který mu doporučil vydávat hebrejské knihy. Bomberg založil úspěšnou tiskárnu, v níž zaměstnával rabíny a učence, a publikoval v ní na 200 děl. Drží prvenství ve vydání kompletního Babylonského a Jeruzalémského talmudu s komentáři (v letech 1520–1524), přičemž jeho vydání stanovila standardy, které jsou při tisku Talmudu nadále používány. Všechny tisky se vyznačovaly dokonalou typografií za použití kvalitního inkoustu a papíru. Bomberg se roku 1539 vrátil do Antverp, kde někdy mezi lety 1549–1553 zemřel. Tiskárna pokračovala po jeho odchodu ve svém díle do roku 1548.

Bombergovým prvním tiskařským počinem byla v letech 1517–1518 (některé zdroje uvádějí 1516–1518) čtyřsvazková *Mikra'ot gdolot* (tzv. rabínská bible) obsahující Tóru (Pentateuch), Nevi'im rišonim (Přední proroci), Nevi'im achronim (Zadní proroci) a Ktuvim (Spisy). Specifikem tohoto tisku jsou mnohá prvenství pro hebrejské vydání Tanachu. Titulní list, který popisuje obsah díla, je poprvé vyveden s architektonickým rámováním, poprvé jsou uvedeny kapitoly a nadpisy veršů,

poprvé došlo k rozdělení knih Samuelových, Královských a Letopisů na dvě a oddělení knihy Ezdráš a Nehemjáš. Toto dělení a značení není původně židovské, odvozuje se od praxe křesťanského duchovenstva. Kromě vlastního textu Tanachu obsahuje Targum (aramejský překlad) a výběr středověkých židovských komentářů biblických knih včetně Rašiho, Kimchiho, Nachmanida, Gersonida aj., z nichž některé nebyly předtím vydány. Část knih obsahuje na závěr masoretické shrnutí s uvedením počtu veršů. Poslední díl obsahuje také třináct článků víry Maimonida a Ben-Ašerovo pojednání z 10. století o liturgických akcentech biblického textu.

Exemplář z obecní knihovny byl svázán do dvou svazků, z nichž první obsahuje Tóru a Spisy a druhý Knihy prorocké. Tisk o velikosti 40 cm na výšku a 27 cm na šířku je ve velmi dobrém stavu bez nutnosti restaurátorského zásahu. Vytištěný je na ručním papíře, svázán v nové kožené slepotiskové vazbě s nalepeným zlaceným štítkem na hřbetu s titulem knihy a s ručně šitým dvoubarevným kapitálkem. Jednotlivé biblické knihy jsou uvedeny dřevořezovými incipity, z větší části ručně kolorovanými, a odděleny malými kolorovanými čtverci vlepenými na vnějším okraji strany pro snazší nalistování začátku textu. Latinský vpisek na titulním listu nás jen informuje, že byl roku 1700 užíván tuttlingenským diákonem, pozdějším ebingenským farářem Johannem Jakobem Schmidem (1671–1743), narozeným v Erdmannhausenu. Od něj pochází zřejmě i většina latinských a hebrejských vpisků k biblickému textu a k některým komentářům objevující se v obou dílech rabínské bible.

Zdlouhavá korespondence s aukční síní nás dovedla ke zjištění, že se tisk, resp. tisky nacházely v proslulé Valmadonna Trust Library. Následovala jednání s právním zástupcem konsignanta, která skončila dohodou o vrácení tisků. Muzeum by rádo vyjádřilo svou vděčnost správcům nadace Valmadonna Stiftung za jejich ochotu navrátit tisky bez protiplnění a uznání, že knihy byly před druhou světovou válkou majetkem Židovské obce v Praze. Nadace proklamuje, že je Valmadonna v dobré víře získal až mnoho let po skončení války. Muzeum dále uznává přínos Valmadonna Stiftung, a zejména jejího správce, zesnulého Jacka Valmadonny Lunzera, pro zvýšení povědomí veřejnosti o významu tisků v kánonu renesančních hebrejských děl Daniela Bomberga.

VALMADONNA TRUST LIBRARY

Valmadonna Trust Library tvořila sbírka 13 000 hebrejských tištěných knih a rukopisů, z nichž mnohé patří mezi nejvzácnější a nejstarší díla hebrejské tiskařské produkce. Byla jednou z nejrozsáhlejších soukromých sbírek na světě a obsahovala

Titulní list prvního dílu Mikra'ot gdolot s architektonickým rámem. Inv. č. H 173.172.

díla vydaná ve významných centrech hebrejského knihtisku 15.–18. století, zvláště v Benátkách, Konstantinopoli, Praze, Soluni, Basileji, Amsterdamu či Livornu. Obsahovala množství inkunábulí, tj. tisků vydaných před rokem 1500. Své jméno získala po Valmadonně, městečku poblíž Alessandrie v severozápadní Itálii, s nímž jsou spojeny příbuzenské vztahy rodiny Lunzer.

Počátek textu knih Divrej ha-jamim v ornamentálním rámu, kolorovaný dřevořez. Inv. č. H 173.172.

Jack Valmadonna Lunzer (1924–2016) byl obchodníkem s průmyslovými diamanty a jedním z největších sběratelů hebrejských tisků 20. století, který po šest desetiletí shromažďoval vzácné hebrejské tisky a rukopisy z celého světa, zejména z Itálie. Narodil se v Antverpách, kde jeho britský otec pracoval jako prodejce diamantů pro společnost De Beers. Jeho dědeček Julius byl zakládajícím prezidentem synagogy Adath Yisroel v Londýně, kam se Jack V. Lunzer jako dítě přestěhoval. Zpočátku pracoval ve firmě svého otce, později založil vlastní firmu Industrial Diamond Company. V roce 1948 se oženil s Ruth Zippelovou, která se narodila v Itálii a jejíž otec, polský obchodník, vlastnil rozsáhlou sbírku italských hebrejských tisků z 16. století. Manželé sbírku převezli do Londýna jako základ pro vznikající Valmadonnovu knihovnu. Na počátku roku 2009 byla kompletní sbírka, jejíž hodnota se odhadovala na více než 40 milionů USD, vystavena v New Yorku společností Sotheby's.

J. V. Lunzer zemřel 18. prosince 2016. Ačkoliv si přál, aby se jeho sbírka zachovala jako celek, nenašla se instituce, která by byla schopna astronomickou částku zaplatit. Větší část knihovny zakoupila na počátku roku 2017 Národní knihovna Izraele prostřednictvím aukční síně Sotheby's, její menší část se stala předmětem dražby aukčního domu Kestenbaum & Company. Díky spolupráci aukční síně Sotheby's s ŽMP se Bombergova rabínská bible nestala součástí žádné z aukcí, ale vrátila se zpět do Prahy.

Závěrem bychom rádi poděkovali Ministerstvu zahraničních věcí, jmenovitě Lucii Hindlsové a Arnoštu Karešovi, jakož i Robertu Řehákovi za pomoc při převozu tisků do Prahy, který se uskutečnil prostřednictvím generálního konzulátu ČR v New Yorku. Vzácné vydání neocenitelně obohacuje muzejní sbírky. Tisk mohou zájemci studovat v badatelně knihovny.

Michal Bušek, ŽMP
Foto Dana Cabanová, © ŽMP

VZKŘÍŠENÍ A NESMRTELNOST

Otázka posmrtného života v Bibli a v judaismu

Judaismus není systematický, je sociální: „Judaismus je to, co Židé říkají, že je," uvedl v jednom rozhovoru rabín Neil Gillman (1933–2017), profesor židovské filozofie na newyorském Jewish Theological Seminary of America a výrazná postava konzervativního proudu judaismu v USA a v Kanadě, kde se Gillman v Quebec City narodil. Je autorem několika knih, ve kterých se zabývá základními otázkami i pochybnostmi, s nimiž je současný člověk v souvislosti s vírou, především židovskou, konfrontován. V překladu máme k dispozici jeho práci Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení *(The Death of Death. Resurrection and Immortality in Jewish Thought), která vyšla česky v roce 2007. Díky tomu, že Gillman nepsal svou knihu pro akademiky, ale jeho cílem bylo „oslovit v první řadě inteligentní a zainteresované čtenáře z řad veřejnosti", nijak nezastarala a stále stojí za to si ji přečíst a promyslet. Protože obsahuje nejen přehled židovských učení o posmrtném životě od Bible po současnost, ale i autorovu snahu najít osobní odpovědět na tázání, co pro nás toto všechno dnes znamená, jakým způsobem to máme chápat a čemu bychom měli věřit. A dochází k závěru, že „tyto otázky nevyžadují odtažitou objektivnost, ale existenciální svědectví".*

„Tato kniha není o smrti. Pokud o něčem je, tak o životě. Není o tom, jak žít, ale o smyslu lidského žití." Tak zní první věty první kapitoly. Ale současně se dále konstatuje, že „hovořit o smyslu lidského života znamená hovořit také o smrti, protože skutečnost, že všichni zemřeme, je nevyhnutelnou součástí našich životů. Otázka se pak klade takto: Jaké místo zaujímá smrt v naší životní zkušenosti? Jak začleníme realitu smrti do našeho chápání života?"

Představa, že nezvratný fakt konce každého života neznamená definitivní vítězství smrti v individuálním ani kolektivním údělu člověka a že na konci dní budou mrtví vzkříšeni, měla v judaismu v různých historických obdobích různou podobu. Vyvíjela se od prvních proroků až po dokončení Talmudu v 5. století o. l. víc než tisíc let, aby se pak stala součástí každodenních modliteb a skutečností, o které se nepochybuje. Teprve střetnutí Židů s moderní dobou začátkem 19. století přineslo změny v pohledu na základ židovské eschatologie a jedno z ústředních témat judaismu, kterým je doktrína o posmrtném životě. Tehdy se od sebe začala vzdalovat dvě pojetí. Přívrženci tradice trvali na doslovném znění, které očekává tělesné vzkříšení mrtvých, moderní náboženský cítící Židé začali chápat vzkříšení spíše jako duchovní nesmrtelnost. Za tímto odlišným přístupem se skrývaly další názorové rozdíly, které ve svých důsledcích vedly k rozčlenění dosud jednotného judaismu na několik směrů v Evropě i v Americe.

Eliáš stoupá do nebe. Rusko, 15. století.

Neil Gillman shromažďuje stanoviska, která v této věci obsahuje Bible, Talmud, midraše a rabínská literatura, podrobně se věnuje Maimonidovi a jeho spisům o posmrtném životě, názorům středověkých židovských mystiků i snahám skloubit židovskou eschatologii s vědeckým poznáním v moderní době, které se postupně promítly i do reformy konzervativní a zejména liberální liturgie.

S jeho chápáním vztahů mezi mýtem a náboženstvím, funkce mýtů a jejich existenciální pravdivosti či s názorem, že „Bible ve svém celku je lidským pochopením ‚textu', který ve své dávné původní formě stojí mimo lidské vědomé chápání, že nejde o Boží vůli v čisté podobě, ale o naše veskrze lidské pochopení této vůle", nemusí a jistě nebude každý souhlasit. Ale závěry, ke kterým dospěl, předkládá autor čtenáři ve zcela nedogmatické a neagresivní podobě a předpokládá, že „inteligentní a zainteresovaný čtenář", pokud bude občas jiného názoru, dokáže tento svůj názor formulovat v podobném duchu a podložit ho relevantními argumenty.

Neil Gillman patří celým svým životem konzervativnímu pojetí judaismu. Jak dokládají následující ukázky z knihy, chápe ho jako hledání alternativních způsobů pochopení náboženské podstaty judaismu, které se necítí vázáno výhradně objektivním, doslovným popisem Božích skutků. *jd*

* * *

SMRT V BIBLI

Od dob Talmudu až podnes judaismus učil, že lidé mohou očekávat jakousi formu života po smrti. V Bibli však najdeme jen velmi málo náznaků tohoto učení. Pokud bychom skutečně chtěli spoléhat jen na ni, došli bychom k úplně opačnému závěru. Téměř celá Bible vnímá smrt jako konečnou záležitost. Pouze tři biblické pasáže jednoznačně tvrdí, že alespoň někteří jedinci budou po své smrti opět žít. A jen jediný z nich můžeme s určitou mírou přesnosti zařadit do poloviny 2. století př. o. l., což je na biblické texty velmi pozdní datum. S výjimkou těchto pasáží Bible poměrně jasně říká, že všichni lidé umírají a jejich smrt je konečná. Ve skutečnosti se dozvídáme o smrti téměř všech protagonistů biblických příběhů: zemřel Adam i Noe, zemřeli všichni tři patriarchové stejně jako pramatky Sára a Ráchel, také Josef, Mojžíš, Mirjam a Aron.

Toto pravidlo má jen dvě tajemstvím zahalené výjimky. Gn 5,21–24 uvádí Henocha, jednoho z deseti generací od Adama k Noemovi. Dozvídáme se, že devět z těchto mužů žilo řadu let, že zplodili děti a poté žili další řadu let, než zemřeli. O Henochovi nicméně čteme: „I chodil Henoch s Bohem. A nebylo ho, neboť ho Bůh vzal" (Gn 5,24). Toto tajemné líčení může být formou sdělení, že Henoch také zemřel, ale text není v tomto případě jednoznačný.

Druhou výjimkou je Elijáš. Ve Druhé královské 2,11 se píše, že „ohnivý vůz

s ohnivými koni je od sebe (s Elíšou) odloučil a Elijáš vystupoval ve vichru do nebe“. Je důležité podotknout, že časem jak Henoch, tak Elijáš – a zvlášť Elijáš – sehrají důležitou roli v židovské imaginaci, a to patrně proto, že ani o jednom se výslovně nepíše, že zemřel

.

REALITA SMRTI

Zabývat se otázkou posmrtného života znamená v první řadě přijmout realitu smrti. Může to působit protismyslně, protože přinejmenším v lidových představách jsou zmínky o posmrtném životě zdánlivě určené právě k tomu, aby realitu smrti zpochybnily. Není tomu tak! Platí pravý opak. Učení o posmrtném životě zpochybňují *konečnost* smrti, zpochybňují názor, že smrt představuje konečný bod našeho individuálního údělu a rovněž individuálního vztahu k Bohu – nezpochybňují však její *realitu.* Rozdíl mezi realitou smrti a její konečností může být jemný, ale přitom zásadní. Můžeme dokonce tvrdit i to, že dokud plně nepřijmeme skutečnost, že naše smrt je opravdová, nemáme ani důvod dohadovat se, zdali máme posmrtný život či nikoli. [...]

Nikdy zcela nedocením plný dosah toho, co judaismus tvrdí o mém posmrtném životě, dokud v plném rozsahu nepřijmu skutečnost své smrti. Ne nějaké abstraktní smrti, ne všeobjímající lidské smrtelnosti – nejde o to vzít na vědomí, že všechny živé bytosti musí jednou zemřít, jde právě o *mou* vlastní smrtelnost v celé její bolestné naléhavosti. Jestli ve skutečnosti nikdy nezemřu – proč se znepokojovat posmrtným životem? Právě proto, že denně žiji s neodbytným vědomím toho, že již brzy zde nebudu, na mne tak doléhá otázka, co se mnou po smrti bude. A její naléhavost se stupňuje s blížícím se koncem mých dnů.

Všechny živé bytosti jednou zemřou, ale jen lidé žijí s vědomím své smrti. To je děsivý paradox zakotvený v srdci lidské existence: Jsme živočichové, kteří si jsou vědomi své živočišné podstaty. Vedeme život podobný životu zvířat: jíme, pijeme a páříme se. Přesto máme vědomí sebe sama. Známe své tělesné funkce a dokážeme je ovládat. Myslíme, rozlišujeme a cítíme. Jsme schopni lásky a velkorysosti, viny a beznaděje. Dokážeme odhalovat tajemství přírody a vytvářet velkolepá umělecká díla. Můžeme dokonce spřádat teorie o vlastním posmrtném životě (jako to právě teď činím já). A přesto umíráme smrtí zvířat.

William James nazývá smrt „červem v jádru všech našich obvyklých radostí“.

Skutečnost, že můžeme zemřít, že vůbec můžeme onemocnět, je tím, co nás mate... Potřebujeme život, který se nevztahuje ke smrti, zdraví, jež není náchylné k nemoci, takové dobro, které nezanikne, dobro, jež přesahuje dary přírody.

Žít s neustálým vědomím tohoto paradoxu je vskutku téměř nemožné, a proto se jej většina z nás tak zoufale snaží popřít. Takový postoj je ale s postupujícím věkem nebo v důsledku smrtelné nemoci stále těžší udržet.

To, jak přistupuji k vlastní smrti, má rozhodující vliv na to, jak přistupuji k vlastnímu životu. Právě to dává tématu vlastního posmrtného života ještě větší naléhavost. Hloubat o posmrtném životě neznamená prostě zjistit, co se mnou bude v nějaké blíže neurčené budoucnosti; ovlivňuje to každodenní způsob mého života. Je-li má smrt nedílnou součástí širší reality, jež formuje můj život, pak zabývat se vlastním životem znamená zabývat se rovněž svou smrtí. Samozřejmě mohu také širší otázky po smyslu vlastního života nechat stranou; většina z nás tak činí. Ten, kdo se však nespokojí s životem ze dne na den bez hlubšího smyslu, bez smyslu pro to, co znamená žít jako lidská bytost, nebo jak životní zkušenost člověka drží pohromadě a nabývá na významu, bude se muset dříve nebo později postavit vlastní smrti a začlenit tuto skutečnost do širších souvislostí, jež vymezují život, který člověk prožívá.

Ani já *nevím* o nic lépe než ostatní lidské bytosti, co se mnou bude po smrti. Způsob mého současného života však ovlivňuje to, čemu v souvislosti s vlastní smrtí *věřím.* Proto na mne otázka mého posmrtného života doléhá *dnes.*

MOŽNOST VOLBY PRO MODERNÍ ŽIDY

Na tomto místě se hodí podotknout, že současná ortodoxie přijímá vzkříšení přesně z téhož důvodu, proč je liberální Židé odmítají: všichni je chápou jako doslovné prohlášení. Všichni tito myslitelé věří, že učení o vzkříšení je možné vykládat pouze, jako by popisovalo, v doslovném objektivním smyslu, událost, k níž dojde přesně tak, jak je to popsáno, někdy v budoucí době. Proto ortodoxní Židé toto učení potvrzují a liberální odmítají. Nikdo se nepokouší posoudit jazyk, kterým je toto učení formulováno v tradiční literatuře, ani gnoseologický status eschatologického myšlení, ani v ještě širším smyslu teologický jazyk jako takový.

Zůstává zde tedy obecnější otázka: Existuje alternativa k teologické doslovnosti? Musí být všechny naše popisy Božích skutků chápány výhradně objektivně, doslova? Existují alternativní způsoby pochopení toho, jak mohou lidské bytosti hovořit o Bohu? Mohou mít lidské bytosti objektivně přesnou představu o Bohu a o tom, co Bůh činí? A pokud ne, znamená to, že všechny ostatní přístupy jsou degradovány na čistý sekularismus? Zjednodušeně řečeno, je náboženstvo-teologický fundamentalismus jedinou dostupnou možností pro moderní zbožné Židy?

Ve většině těchto záležitostí všech odnoží moderního liberálního judaismu rovněž chybí seriózní systematické posouzení teologické závažnosti učení o vzkříšení, jeho možný význam pro Židy dnešní doby a přesné důvody, proč je dnes nepřijatelné. Kromě obecných a povrchních zobecnění zde nenajdeme zájem ani se zamyslet nad jeho možnou aktuálností pro současné myšlení. Nikdo se v první řadě neptá, co pro lidskou bytost znamená „mít“ tělo, nebo proč nás Bůh obdařil tělesnou existencí, nebo jakou teologickou hodnotu s sebou tělesná existence může nést.

Podobně zarážející je absence jakéhokoli seriózního studia teologické hodnoty alternativního učení o duchovní nesmrtelnosti. Například se zdá, jako by každý předpokládal, že je naprosto jasné, co je duše, že lidské bytosti vlastně mají duši a že tato duše nějak souvisí s tělem.

Konečně ani jeden z těchto myslitelů se neptá, jak tyto otázky ovlivňují naše chápání Boha a vztahu Boha ke stvoření a lidstvu. Tvrdit, že Bůh oživuje mrtvé, se velmi liší od tvrzení, že Bůh propůjčuje nesmrtelnost duši. V prvním případě jde o událost, jedinečnou manifestaci konečné Boží moci nad smrtí. Ve druhém Boží zásah není zapotřebí. Platón jasně pochopil, že duše jsou nesmrtelné prostě proto, že jsou takové: duchovní substance nikdy neumírají.

Narušit rovnováhu mezi těmito dvěma učeními znamená víc než jen změny v našich eschatologiích. Rovněž to představuje podstatnou změnu našeho chápání Boha a k něčemu takovému by se nemělo přistupovat lehkovážně.

(Neil Gillman: *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Vydalo nakladatelství Vyšehrad v roce 2007, přeložila Kateřina Kofroňová, 256 stran, dop. cena 80 Kč.)

TŘIKRÁT Z MALÝCH KARPAT

aneb Kterak porazit Capablancu i vlastní strach

Podzimní potulka po slovenských Malých Karpatech, které se zdvíhají od Dunaje a leží na dohled Bratislavy, mě dovedla do tří kapesních městeček, jejichž historie je spojená s existencí židovských komunit. Svätý Jur, Pezinok a Modra. Tři místa od sebe vzdálená jen pár kilometrů. Co zde dnes zůstalo po početných židovských komunitách?

Synagoga v Pezinku, zbořená v roce 1957.

SOFER I VRBA

Svätý Jur leží v úpatí Karpat a líně stoupá do kuželovité stráně. Jeho urbanistické rozložení připomíná z ptačí perspektivy trojúhelník. A protože leží na slunečních stráních a jedinečném podloží, krajina je rytmizovaná vinicemi. Místní bílá vína, především silvány a ryzlinky, jsou mezi vinaři pojmem. Svätojurské víno patřívalo do nejlepší trojice v celém Uhersku, společně s tokajským a šoproňským. Dnes je vysoce hodnocen Limbašský silván a Prostredná hora. Mají jiskrnou chuť, zlatistý odstín a vůni pokosené louky. Teď, když tím krajem procházím, probíhá vinobraní. Průjezdy do stavení jsou plné košů s čerstvě natrhanými hrozny vína, krajem voní třeslovina a melancholické světlo proniká úzkými okny a šmátrá v klenutých sklepech, kterým se tu říká „pivnice“.

Mnozí z židovských obyvatel, kteří zde žili od středověku, byli také vinaři, jak nás informuje místní kronika. V roce 1529, po děsivém pogromu v sousedním Pezinku, byli Židé vyhnáni, avšak v průběhu 18. století se v Jure náboženská obec obnovila. V průběhu 19. století se stal Jur multietnickým a multikonfesijním místem – žili tu Slováci, Němci, Maďaři, Židé a později i Češi, katolíci, evangelíci a židé. Židé po jistou dobu tvořili pětinu obyvatelstva, na počátku 20. století jich bylo kolem dvou stovek. Svätý Jur byl poměrně bezpečným místem, proto se také na krátký čas stal útočištěm jednomu z nejvýznamnějších židovských učenců ve střední Evropě, učiteli Tóry a Talmudu Moše Schreiberovi, známému pod jménem Chatam Sofer. Ten se se svou rodinou uchýlil do Karpat na začátku roku 1809, kdy byla Bratislava obléhaná armádou Napoleona Bonaparta. V čase svého exilu Chatam Sofer dál vyučoval a napsal zde také své jediné autobiografické pojednání – *Sefer Hazikaron*. Několikahodinový „azyl“ získal ve Svätom Jure Rudolf Vrba, který za dramatických okolností utekl (s druhem Alfrédem Wetzlerem) z Osvětimi, aby svět informovali o německých zvěrstvech. Jedno z tajných setkání se uskutečnilo právě v piaristickém klášteře ve Svätom Jure 20. června 1944, kde Vrba za přítomnosti překladatele Mordowicse informoval Mons. Martilottiho, papežského nuncia na Slovensku, o vyhlazování Židů. Setkání mělo podobu šestihodinového výslechu s cílem zjistit důvěryhodnost zprávy, která měla být následně odeslána do Vatikánu.

NADĚJE PRO SYNAGOGU

Bohatou přítomnost židovské komunity v Jure dnes připomíná již jen chátrající budova synagogy a od roku 2000 pamětní místo věnované obětem holokaustu. Pod základy rodinných domů se ztratily oba židovské hřbitovy a také budova, v níž se nacházela mikve. Synagoga, pocházející z konce 18. století, má dramatickou historii a jen zázrakem dosud stojí, i když její střecha je již částečně propadlá. Poprvé byla vyrabovaná v březnu 1939 německými vojáky, kteří odvezli bohoslužebné předměty. Židovská obec se pokusila tyto předměty získat zpět odvoláním se na okresním úřadě, ale ten jí odpověděl, že o takové věci přeci úřad německého velitele nemůže žádat. Jiný útok na budovu přišel v noci z 1. na 2. května 1941, kdy byl v synagoze založen požár.

Po válce přešla celá budova do rukou státu a posléze si ji pro zemědělské účely odkoupil soukromník, kterého postihla komunistická kolektivizace. Patrová synagoga chátrala a dnes se nalézá v kritickém stavu, ačkoli různé občanské iniciativy na její žalostný stav upozorňovaly. Teprve v minulém roce se stát rozhoupal a zastupitelstvo Bratislavské župy odsouhlasilo odkoupení vzácné památky do svého vlastnictví s tím, že „synagóga je vzhľadom na svoje umiestnenie a celkovú kultúrnu hodnotu ideálnym miestom, kde môže byť zriadená galéria, interaktívne múzeum, čitáreň, prípadne iné kultúrne zariadenie. Našim cieľom je udržanie historickej a kultúrnej hodnoty stavby a jej sprístupnenie národnej kultúrnej pamiatky všetkým obyvateľom kraja“.

KLADIVA A PSI HLINKOVY GARDY

V sousedním Pezinku jsem synagogu hledal marně. Stála nedaleko hlavního náměstí. Podle fotografií byla postavená v maurském stylu, s bohatou štukovou výzdobou, polookrouhlými okny a dvěma věžemi roku 1872, kdy v městě žilo kolem půl tisícovky Židů. V její blízkosti se nacházel byt kantora a rituální mikve. Celý prostor byl obehnaný elegantním secesním plůtkem se vstupní branou s kovanými prvky. Žel v roce 1957 byla stržena a dnes na jejím místě stojí brutálně nevzhledný mamut – stavba Slovenské spořitelny. Teprve v roce 2002 se na jejím průčelí objevila malá pamětní deska, věnovaná památce zničené stavby a zavražděných židovských obyvatel. Z nového židovského hřbitova, který byl založen v polovině 19. století, zůstalo zachováno alespoň torzo. Starší hřbitov zmizel bohužel definitivně. Na konci třicátých let jej židovská obec pod nátlakem musela poskytnout městu, které na něm

Synagoga v Modre, dnes rodinný dům. Foto M. D.

chtělo založit ovocný sad. V době Slovenského štátu celý pozemek vlastnila místní skupina Hlinkovy gardy, jejíž členové kladivy a palicemi zničili náhrobky a plochu přebudovali na cvičiště pro své bojové psy. Holokaust pak dílo zkázy dokonal.

Synagoga ve Svätom Jure z konce 18. století. Foto M. Doležal.

Avšak i v Pezinku se našli odvážní křesťanští sousedé, kteří poskytli pomoc, úkryt a jídlo. Právě z tohoto městečka pochází několik manželských párů, které patří mezi Spravedlivé mezi národy. Manželé Zárubovi skrývali dlouhé měsíce v udírně, malé místnosti, ze které vedl jen komín, rodinu Diamantových. Rozálie Bínovská s manželem Hermanem ukrývali za války dvě rodiny židovského původu v komoře 3 x 4 m. Byly v ní jen dvě postele, kýbl a džbán s vodou, více se nevešlo. Dveře byly zabarikádované skříní. Ukrývaní nemohli svítit ani mluvit nahlas. Zvlášť v době, kdy se do domku na devět měsíců nastěhoval německý oficír.

UMĚLEC-BADATEL

Namístě je také připomenout, že pezinská židovská komunita dala světu řadu pozoruhodných mužů, mezi nimiž vyniká Richard Réti (1889–1929), jeden z nejslavnějších československých šachistů, autor knih dnes již klasické šachové literatury a novátor některých šachových zahájení a postupů. Syn pezinského lékaře studoval ve Vídni a o jeho osudu rozhodl fakt, že ve slavné vídeňské kavárně Café Central zapomněl rukopis své disertace, na které pracoval bezmála rok a se kterou se již neshledal. Místo univerzitního titulu tedy „přestoupil" do šachového světa. Několik let se držel ve světové špičce a v roce 1924 porazil (po osm let neporaženého) mistra světa Capablancu. O rok později vytvořil světový rekord v simultánní hře naslepo: hrál proti devětadvaceti soupeřům s výsledkem jednadvacet výher, dvě prohry a šest remíz. Jeho slavný kolega Tartakower o něm kdysi prohlásil: „On je umělec-badatel, který se nezaobírá příčinou záležitostí, ale podstatou…" Je třeba dodat, že Městské muzeum v Pezinku se v posledním desetiletí soustavně věnuje připomínání historie židovské komunity, pořádá na toto téma výstavy a v muzeu je možné zakoupit i zajímavou publikaci *Tragédie pezinských židů v paměti obyvatel města*, kterou napsala historička Františka Čechová (1948–2016).

DŮMYSLNÝ ÚKRYT

Městečko Modra je především známé pobytem slovenského obrozeneckého barda Ludovíta Štúra (jeho nadživotní socha vévodí a kyne celému náměstí), který zde přišel nešťastně o život (smrtelně se zranil loveckou zbraní, a i tato událost zde má památník). Naprosto skrytě je tu (ne)připomínána historie místní židovské komunity. Synagoga se nachází na jižním okraji historické zástavby v linii městského opevnění. Skelet synagogy stojí, avšak její nitro bylo

Rozálie Bínovská s manželem. Foto archiv.

nevkusně přestavěno soukromým vlastníkem na obytný dům a ateliér. Přímo naproti stojí muzeum keramiky s hrdým, avšak poněkud ironicky znějícím nápisem nad vchodem: „Chráňme dědičtvo našich otcov". Mimochodem židovský hřbitov byl v Modre zničený v roce 1960.

Silnou židovskou stopu nacházím o pár set metrů dál. V řídkém parku stojí rozlehlá secesní vila, bývalý evangelický sirotčinec, který byl postaven v roce 1913 podle projektu významného československého architekta Dušana Jurkoviče. V den mé návštěvy Modre bylo otevřeno. V objektu, který je prázdný a znovu patří evangelické církvi, probíhá výstava několika mladých slovenských umělců. Procházím se domem sám. Velkoryse je pojaté prosvětlené schodiště s původním dřevěným zábradlím. Sály i místnosti však nesou stopy necitlivých zásahů z doby normalizace, kdy zde sídlilo pekařské učiliště. Po chvíli vstupuji do malého temného kamrlíku v levé části budovy. Šmátrám po vypínači, rozsvěcím a před sebou vidím na zdi páskou přilepený malý papírek s nápisem: „V tejto miestnosti počas vojnových rokov ukrývali před nemeckými vojakmi deti, ktoré mali židovský povod."

Později si tuto informaci ověřuji v historické literatuře. Zásadní podíl na záchraně asi pětadvaceti židovských dětí měl modravský evangelický farář Július Dérer (1895–1963), energický muž rozličných aktivit (mj. i v protialkoholické lize, což se ve zdejším vinařském prostředí nesetkávalo mezi jeho farníky zrovna s velkými sympatiemi). Každopádně dokázal ve válečné době v sobě potlačit strach a pomoci druhým v nouzi. Za pomoci správce Bohumila Kadlečíka zachránil v sirotčinci mezi jinými Židovku Janu Tannerovou, kterou jako malou do ústavu přivedli její rodiče s úpěnlivou prosbou o pomoc. Rodiče byli za několik týdnů deportováni do vyhlazovacího tábora, Jana v Modre přežila a Dérer jí pomohl i po válce, aby mohla absolvovat střední školu. Jana Tannerová také dosvědčila, že se v sirotčinci ukrývali další židovské děti a dva dospělí. Jistým štěstím pro jejich přežití byla skutečnost, že v části budovy sídlilo velitelství německé letecké jednotky a důstojník luftwaffe, který byl sám původně evangelickým farářem, a Dérerovu činnost jistým způsobem kryl. Komunistický režim „ocenil" Júliuse Dérera za jeho zásluhy tím, že ho zbavil státního souhlasu, takže posléze pracoval jako dělník v Pozemních stavbách v Bratislavě. V roce 1996 dostal od státu Izrael vyznamenání Spravedlivý mezi národy *in memoriam*. Příběh záchrany židovských dětí by ve vile v Modre měla trvale připomínat pamětní tabulka.

Bývalý evangelický sirotčinec v Modre. Foto archiv.

Miloš Doležal

SVĚDECTVÍ NÁVRATŮ

Výstava fotografií z pozůstalosti Pavla Diase

Fotograf Pavel Dias (1938), který letos v dubnu v 83 letech zemřel, se narodil v Brně. Studoval na FAMU kameru, ale postupně se soustředil výhradně na fotografii a časem se zařadil mezi přední představitele české fotografické školy. Jedním z hlavních témat, kterým se dlouhodobě věnoval, byly nacistické koncentrační tábory v proměnách a souvislostech poválečného času. V roce 2008 obdržel cenu Osobnost české fotografie za dlouhodobý přínos udělovanou Asociací fotografů České republiky. Jako pedagog působil na SUPŠ v Brně, pražské FAMU (1995 jmenován docentem, 2004 profesorem) a zlínské Univerzitě Tomáše Bati.

Pavel Dias: Osvětim, 60. léta.

HLUBINY PAMĚTI

Jak se k tématu koncentračních táborů dostal, vysvětluje Dias v rozhovoru s Karlem Hvížďalou, pořízeném v roce 2009 pro časopis *Euro*.

„Musím začít trochu oklikou: Protože jsem vyrůstal bez otce, můj dědeček, matčin otec, který byl řídícím učitelem, převzal jeho roli. A to byl člověk, který přežil jak výslechy na gestapu, tak koncentrační tábor Buchenwald, kam se dostal kvůli podpoře partyzánů. Ostatní dva strýci válku nepřežili. Jeden byl zastřelen jako vysokoškolák po 17. listopadu a druhý zahynul ve vězení. Když se stařeček konečně vrátil z toho Buchenwaldu, dozvěděl jsem se poprvé něco o koncentrácích. Dříve jsem o tom nic nevěděl, ale ta slova Buchenwald a Auschwitz, tedy Osvětim, člověku nahánělа strach. Poprvé jsem se do Buchenwaldu dostal se zájezdem FAMU do Výmaru v roce 1961 a najednou jsem si uvědomil, když jsem se díval na fotografie, které jsem dovezl, že by to mohlo být téma, že tomu bych se mohl opravdu věnovat, a začal jsem do Buchenwaldu a do koncentračních táborů v Polsku pravidelně jezdit. V roce 1968 jsem se dostal do Mauthausenu u Lince a pracoval jsem na tom tématu až do roku 1995, do výročí osvobození. Tehdy jsem tento cyklus nazvaný *Torzo* uzavřel. Později z něj vznikly *Hlubiny paměti*.“

P. D.: Osvětim, 1975.

Pavel Dias *Torzo* nikdy nedoplnil textem. Pokus zde ale byl – a to ze strany Diasova přítele, spisovatele Zena Dostála, kterého Dias o napsání textu požádal. Nejednalo se o popis fotografií, autor vyjadřoval své vlastní pocity, které v něm fotografie evokovaly. Záměr však nebyl dokončen ani dílčím způsobem publikován.

Při práci na tématu Dias nemohl pominout skutečnost, že mnohé z obětí, které v koncentračních táborech zahynuly, byli Židé: „Náklonnost k Židům byla u mě také způsobena tím, že tři moji příbuzní skončili v koncentračních táborech a dva zemřeli. Zavraždili je kvůli odboji, ne proto, že by byli Židé. Osud těch mých příbuzných mě ale s Židy spojil,“ vysvětlil svůj dlouhodobý zájem o judaismus a židovskou historii.

VZPOMÍNKY PRO BUDOUCNOST

Jako poctu Pavlu Diasovi a součást vzpomínkových akcí k osmdesátému výročí zahájení deportací Židů z českých zemí do vyhlazovacích táborů uspořádaly Památník ticha a Uměleckoprůmyslové museum v Praze společnou výstavu, která pod názvem *Torzo – vzpomínky pro budoucnost* představuje výběr z třicet dva let trvající autorovy snahy zachytit, zpracovat a zdokumentovat místa utrpení i jejich proměny v čase. Zachytit návraty přeživších, předávajících svědectví svým blízkým, i návštěvníky, kteří se přišli na vlastní oči přesvědčit o historii, která je zapsána i do naší současnosti. Vystavená fotografická kolek-

ce z pozůstalosti Pavla Diase je současný kurátorský výběr z více než pěti tisíc fotografií, z nichž většina nebyla dosud prezentována. Fotografie doplňují citáty významných historiků a sociologů, spisovatelů a renomovaných osobností na dané téma.

P. D.: Buchenwald, 1975.

Pavel Dias: *Torzo – vzpomínky pro budoucnost*. Koncepce, námět, synopse: Pavel Štingl, kurátor, výběr fotografií: Lukáš Bártl, grafický design: Jan Havel. Výstava je přístupná v Domě U Černé Matky Boží, Ovocný trh 19, Praha 1 ve 4. podlaží do

P. D.: Ravensbrück, 1975.

28. 11. Otevřeno úterý: 10–20, středa neděle 10–18 hodin. O doprovodných programech (vždy v úterý od 18 hodin) více na straně 25. **jd**

O PROJEKTU YERUSHA

Celoeurópska databáza židovských archívnych fondov

Dňa 31. augusta 2021 skončil v rámci Židovského múzea v Prahe (ŽMP) projekt Yerusha, podporovaný Rothschildovou nadáciou Hanadiv Europe. Slovo „jeruša“ znamená v hebrejčine dedičstvo a rovnako je aj cieľom projektu Yerusha zhromažďovať židovské kultúrne dedičstvo vo forme judaík roztrúsených po archívoch celej Európy. Cieľom tejto aktivity je vytvorenie celoeurópskej databázy archívnych fondov a zbierok, týkajúcich sa židovských dejín a kultúry. Do projektu sa zatiaľ zapojilo 550 inštitúcií z 28 krajín Európy. V súčasnosti je zhromaždených už 12 000 archívnych popisov, ktoré budú verejnosti k dispozícii po plánovanom sprístupnení online databázy v priebehu roku 2021 (www.yerusha.eu).

REGIONÁLNE ARCHÍVY

Výskum pre Yerusha bol spojený s projektom EHRI (European Holocaust Research Infrastructure) – Európskou infraštruktúrou pre výskum holokaustu. Zatiaľ čo však do projektu Yerusha boli zhromažďované archiválie pochádzajúce z rokov 1848–1939, pre EHRI výskumníci zhromaždili archiválie týkajúce sa udalostí po roku 1939, od uplatňovania prvých protižidovských nariadení v období protektorátu, ghetoizáciu obyvateľstva, deportácie až po povojnové pramene, ktoré dokumentujú návrat preživších domov. Rovnako aj z projektu EHRI je výstupom on-line databáza, ktorá je prístupná na internetových stránkach organizácie (www.ehri-project.eu). Databáza EHRI aj Yerusha vzniká v anglickom jazyku, je teda prístupná aj zahraničným bádateľom a jej cieľom je uľahčiť identifikáciu a prístup k relevantným archiváliám.

Pod záštitou ŽMP to bol už tretí úspešne ukončený projekt Yerusha. Tentokrát sa zameral na regionálne archívy, a to najmä v stredných Čechách; pokryté boli ale aj vybrané archívy z južných a západných Čiech a južnej Moravy. Celkovo bolo cieľom projektu doplniť do databázy judaiká z regionálnych archívov, ktoré v predchádzajúcich projektoch neboli zahrnuté. Keďže predchádzajúce projekty sa úspešne venovali moravským archívom, ale aj Slovensku, vyplnil Yerusha 3 chýbajúcu medzeru.

Výskum prebehol v 29 archívoch (vrátane Národného archívu v Prahe) a celkovo bolo zhromaždených 335 popisov fondov, ktoré obsahujú judaiká, prípadne vznikli činnosťou židovských organizácií, spolkov alebo obcí.

ZAUJÍMAVÉ NÁLEZY

Pre české krajiny je charakteristické, že väčšina dochovaných judaík je koncentrovaná v Židovskom múzeu v Prahe. Preto bol výskum v regionálnych archívoch Čiech a Moravy plný zaujímavých nálezov a informácií, o ktorých nemuseli mať bádatelia doteraz povedomie. Okrem preskúmania veľkých fondov, v ktorých sa nachádzajú judaiká, ako sú napríklad archívy krajských a okresných súdov, archívy jednotlivých miest a obcí, ale aj celoštátnych úradov z fondov Národného archívu, boli zhromaždené aj popisy fondov židovských osobností, ktoré pôsobili v českých regiónoch a hrali významnú úlohu na úrovni regionálnych komunít.

V priebehu projektu sa podarilo nájsť aj archívy židovských obcí, ktoré sa do Prahy nedostali a ostali v regionálnych archívoch. Medzi ne patria dokumenty napríklad židovskej obce Hořice (SOkA Jičín) alebo židovských škôl (napr. Izraelská škola Humpolec, SOkA Pelhřimov).

Keďže databáza má za cieľ slúžiť bádateľom dlhodobo, archivári podieľajúci sa na projekte zaradili do databázy aj fondy, ktoré v tejto chvíli ešte nie sú pre verejnosť sprístupnené, ale po ich usporiadaní sa v nasledujúcich rokoch počíta s ich sprístupnením v bádateľniach archívov.

Úspešné ukončenie projektu prináša bádateľom nový zdroj informácií a šikovnú pomôcku umožňujúcu prehľad archívnych fondov obsahujúcich judaiká, ktoré by možno inak ostali opomenuté.

Jana Turanská

ŠACHY A ŽIDÉ

aneb Od Wilhelma Steinitze po Jana Něpomňaščiho

V žádné sportovní disciplíně se tak výrazně neprojevuje kvalitativní i kvantitativní převaha sportovců židovského původu jako ve hře královské – v šachu. Jména jako Botvinnik, Tal, Spasskij, Fischer, Korčnoj či Kasparov znají po celém světě i lidé, kteří šachovnici v životě neviděli. Tal je téměř v každé křížovce. Šachoví laici a v mnoha případech ani šachisté vyšších výkonostní však nezřídka netuší, že tito slavní velmistři jsou Židé.

WILHELM STEINITZ

Do 19. století titul mistra světa v šachu ještě neexistoval. K tehdejším nejbrilantnějším světovým hráčům patřili mj. dva šachisté s židovskými kořeny: Wilhelm Steinitz (1836 Praha – 1900 New York) a Johannes Zukertort (1842 Lublin – 1888 Londýn). Bylo nutno rozhodnout, kdo je opravdu ten nejlepší. Zukertort vyzval k zápasu Steinitze, protože právě ten byl neoficiálně považován za nejsilnějšího šachistu na světě. První oficiální zápas o titul mistra světa v šachu se mezi těmito rivaly uskutečnil v roce 1886 v USA a zvítězil Wilhelm Steinitz, rodák z pražského ghetta. Steinitzův význam v šachu je ohromující. Jako první zjistil, že šachová hra se řídí jistými logickými zákony, a formuloval zásady šachové strategie a taktiky. Při hodnocení pozice věnoval velkou pozornost slabým a silným polím, rychlosti ve vývinu figur (tj. snaze ovládnout pole, na nichž je působnost té které figury největší), otevřeným sloupcům, pěšcovým strukturám atd.

První souboj o titul: Steinitz versus Zukertort, 1886. Starý tisk.

Jedna ze Steinitzových zásad je, že hráč, který má výhodu, je povinen útočit. Jinak o svou výhodu může přijít. Jeho myšlenky platí dodnes.

EMANUEL LASKER

Steinitzův nástupce na šachovém trůnu byl německý velmistr židovského původu Emanuel Lasker (1868 Berlinchen, tehdejší Prusko – 1941 New York). Ten drží nepřekonatelný rekord. Byl mistrem světa 27 let, což je dnes absolutně nemyslitelné. Lasker položil základy psychologického chápání šachu. Uvědomil si, že šachy se nehrají jen na šachovnici, ale jsou soubojem dvou intelektů, dvou lidí, kteří mají různé povahy. Studoval pečlivě partie svých soupeřů a snažil se pochopit styl jejich hry, jejich uvažování a slabiny. Proti hráči, který měl útočný styl hry, se snažil sám útočit, aby se soupeř musel bránit. Obranáře zase nutil k útoku. Vytvářel na šachovnici takovou pozici, která nebyla soupeři příjemná a nesouzněla s jeho herním stylem. Dělal záměrně slabší tahy a dostával se schválně do horší pozice. Tak ukolébal pozornost soupeře, který se domníval, že Lasker není ve formě a on má partii vyhranou. V tu chvíli však začal hrát Lasker naplno. Soupeř, překvapen náhlým obratem, znejistěl, znervózněl a začal dělat chyby, kterých pak Lasker využil k vítězství.

SALO FLOHR

Mezi vynikající hráče židovského původu v období před druhou světovou válkou patří dále např. Akiba Rubinstein, Aron Nimcovič a Richard Réti, autor slavných šachových studií, který porazil kubánského mistra světa José Raula Capablancu. Ten předtím osm let neprohrál. Réti, rodák z Pezinoku, je považován za československého šachistu. Zemřel v roce 1929 v Praze. Dále jsou to např. Rudolf Spielmann, Siegbert Tarrasch, Savielly Tartakower nebo Salo Flohr. Tento rodák z Ukrajiny se stal roku 1933 československým občanem a mistrem Československa. Bylo domluveno, že v roce 1939 sehraje v Praze zápas o titul mistra světa s Rusem Alexandrem Aljechinem. Sponzorem zápasu byla firma Baťa. Po německé okupaci Československa z toho však sešlo. Flohr uprchl do Sovětského svazu, který reprezentoval do konce života. Po smrti mistra světa Aljechina v roce 1946 šachový trůn osiřel. Mezinárodní šachová federace (FIDE) proto musela uspořádat turnaj, který by určil nového mistra světa. Konal v roce 1948 v Haagu a v Moskvě a jeho vítězem se stal sovětský velmistr Michail Mojsejevič Botvinnik. Ten je považován za otce tzv. sovětské šachové školy.

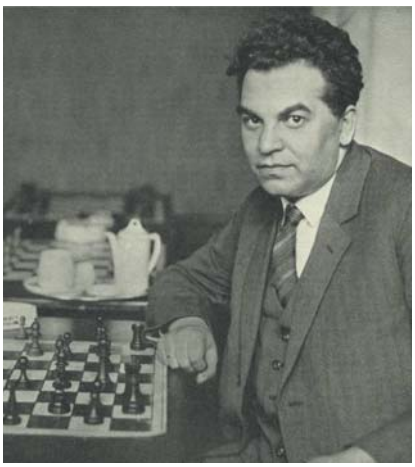

Rodák z Pezinoku Richard Réti. Foto archiv.

MICHAIL MOJSEJEVIČ BOTVINNIK

Botvinnik měl přezdívku Patriarcha a vychoval mnoho vynikajících šachistů, mezi kterými byli např. Karpov a Kasparov. Vynikal vědeckým přístupem: kladl velký důraz na hlubokou analýzu vlastních i soupeřových šachových partií. Byl nesmírně pracovitý a podřizoval šachům

Mistr světa Capablanca versus Emanuel Lasker, 1925. Foto archiv.

svůj denní režim. Jeho vyzyvatelem byl v roce 1950 David Bronštejn. Zápas skončil nerozhodně, a tak Botvinnik titul obhájil. V roce 1957 však prohrál zápas s Vasilijem Smyslovem, který byl také židovského původu. Následující rok však Botvinnik titul získal zpět. V roce 1960 se situace opakovala. Botvinnik prohrál zápas s legendárním Michailem Talem, avšak v příštím roce titul opět vybojoval. Definitivně ho ztratil v zápase s Arménem Tigranem Petrosjanem v roce 1963.

Akiba Rubinstein za mlada. Foto Wikipedia Commons..

ROBERT JAMES FISCHER

Po Petrosjanovi se stal mistrem světa v roce 1969 Boris Spasskij a po něm geniální Američan Robert James Fischer (1943 Chicago – 2008 Reykjavík); oba měli židovské kořeny. Legendární zápas Spasskij versus Fischer v Reykjavíku v roce 1972 sledoval s napětím celý svět. Byl to souboj sovětského mistra světa s americkým vyzyvatelem, a zápas tak měl i politický význam. Bobby Fischer zvítězil, a tím přerušil tradici, že poválečni mistři světa byli jen ze Sovětského svazu. Fischera mnozí odborníci považují za největšího šachistu 20. století. Rozdíl mezi ním a ostatními nejlepšími světovými velmistry byl propastný. Na cestě k titulu mistra světa porazil velmistra Marka Tajmanova 6 : 0 a stejným rozdílem i jednoho z nejvážnějších kandidátů na tento titul, dánského velmistra Benta Larsena. Exmistra světa Petrosjana Fischer porazil v kandidátském zápase 5 : 1 při třech remízách a obhájce titulu Spasského 7 : 3 při jedenácti remízách. V roce 1975 Fischer odmítl nastoupit k zápasu s Anatolijem Karpovem. Proto byl titulu mistra světa zbaven a oficiálních turnajů se do konce života neúčastnil. Ač byl židovského původu po obou rodičích, tvrdil, že Židem není, a proslul svými protižidovskými výroky a neskrývaným antisemitismem. Je pohřben na Islandu, kde se v roce 1972 stal mistrem světa.

Legendární souboj: Fischer (vpravo) versus Spasskij, 1972. Foto archiv.

GARRY KASPAROV

Nástupcem Fischera na šachovém trůnu byl Rus Anatolij Karpov a po něm Garry Kasparov, původním jménem Vajnštejn. Jeho otec zemřel, když bylo Garrymu sedm let, a když mu bylo dvanáct, jeho arménská matka ho přejmenovala na Kasparova (poruštělou podobou svého příjmení za svobodna). Michail Botvinnik žertem vyčítal Kasparovovi, že toto příjmení přijal kvůli tomu, aby měl snazší postup v sovětské společnosti. „To jsem já neudělal," říkal Botvinnik hrdě. Když se ho zeptali, jak se jmenovala za svobodna jeho matka, usmál se a pravil: „Rabinovičová."

SMYSLOV, TAJMANOV, KORČNOJ

Kasparovem končí tradice židovských mistrů světa. Zatím. Kasparov, který ztratil titul v zápase s Vladimirem Kramnikem v roce 2002, byl třináctým mistrem světa, z nichž bylo osm Židů: Steinitz, Lasker, Botvinnik, Smyslov, Tal, Spasskij, Fischer a Kasparov. V druhé polovině 20. století byla však ještě celá řada dalších slavných židovských šachistů. Alexander Běljavskij, Ruben Fine, Jefim Geller, Andre Lilienthal, Miquel Najdorf, Lev Polugajevskij, Lajos Portisch, Samuel Reshewsky, Leonid Stein, Laszlo Szabo, Mark Tajmanov a mnoho jiných. Tajmanov byl také výborný klavírista, kterému vycházely nahrávky a byl zahrnut do edice *Great Pianists of the 20th Century*. Vasilij Smyslov se chtěl v mládí původně věnovat opernímu zpěvu. I stalo se, že když se tito dva velmistři sešli na nějakém turnaji, pokud to bylo možné, uspořádali po jeho skončení koncert. Smyslov zpíval a Tajmanov ho doprovázel na klavír.

Zvláštní místo mezi židovskými šachisty má velmistr Viktor Korčnoj (1931 Leningrad – 2016 Wohlen, Švýcarsko), který patřil do vysokého věku k absolutní šachové špičce. Pro agresivní styl mu říkali Viktor Hrozný. V roce 1976 emigroval přes Nizozemí do Švýcarska a v letech 1978 a 1981 hrál zápasy o titul mistra světa se sovětským obhájcem Karpovem, který však titul udržel.

JAN NĚPOMŇAŠČIJ

I když židovští šachisté, ať už jsou z jakékoli země, patří ke špičce, Izrael zatím svého mistra světa nemá. Nejblíže titulu byl z izraelských šachistů minský rodák Boris Gelfand, který odešel do Izraele v roce 1998. Roku 2012 sehrál zápas o titul mistra světa s Indem Anandem, a i když šachovou korunu nezískal, je dodnes jedním z nejlepších světových velmistrů. V současné době patří k špičkovým velmistrům židovského původu např. Levon Aronjan, Daniil Dubov, Jan Němpomňaščij, Teimur Radžabov, Peter Svidler aj. Nejvýše z nich je jednatřicetiletý ruský velmistr Jan Němpomňaščij (zvaný Němpo), který letos v dubnu zvítězil v turnaji kandidátů v Jekatěrinburgu a stal se vyzyvatelem norského mistra světa Magnuse Carlsena. Po devíti letech tak bude bojovat o šachovou korunu opět velmistr židovského původu. Zápas se uskuteční brzy: od 24. listopadu do 16. prosince, a to v Dubaji.

Nový mistr světa? J. Němpomňaščij. Foto archiv.

Pavel Kirs

PETER GRIMES V BRNĚ

O inscenaci moderní opery Benjamina Brittena

V Národním divadle v Brně uvedli v říjnu operu Benjamina Brittena *Peter Grimes* v režii a scénickém provedení Davida Radoka. Jejími hlavními aktéry jsou lidé z jednoho anglického přímořského městečka, rybář Peter Grimes, považovaný většinou místních za vyvrhele, pár jedinců, kteří se mu snaží pomoci – a hlavně moře. Mořská hladina a obloha tvoří celou zadní stěnu jeviště – horizont, jenž je díky nápaditě projekci proměnlivý a v podobě „mlhy“ přesahuje až na jeviště a do hlediště, a to zcela hmatatelně. Moře a vítr jsou v opeře ale také živly, které ovlivňují lidské chování. Brittenova nádherná hudba dokáže vyjádřit pohyb vln, poryvy větru i ducha, bouři i klidnou hladinu, a také zoufalé a marné hledání životního přístavu.

Rybář, moře a mlha... Foto M. Olbrzymek.

Minimalistickou scénu tvoří jen několik rekvizit: zábradlí, lodní stěžně v přístavu a na moři, pár prken představuje hostinec a rybářovu chatrč.

Hlavní pozornost místních je upjata na Petera Grimese, jenž žije osaměle mimo městečko a jako pomocníky si ze sirotčince kupuje malé chlapce, kteří se – přes své mládí a omezené síly – stávají jeho učedníky. Předlohou Brittenovy moderní opery z roku 1945 se stala báseň Georga Crabbea *The Borough* z roku 1810 o osudech čtyř lidí z přímořského maloměsta. Pojednává mj. o krutém rybáři, v jehož službách postupně tragicky zahynou tři malí učni. Britten a jeho libretista Charles Montagu Slater děj zjemnili (mj. ubylo dětských obětí) a zkomplikovali interpretaci tak, že není černobílá. Operu psali za druhé světové války a s nezapadáním do společnosti měl skladatel (jako homosexuál a odpírač vojenské služby) své zkušenosti. „Námět, který je velmi blízký mému srdci – zápas jedince proti mase. Čím je společnost krutější, tím je krutější i jednotlivec,“ prohlásil Britten.

V těchto intencích postupuje i Radok, který zvýrazňuje antipatie, jež „normální“ lidé cítí k někomu odlišnému, a proměnu, k níž dochází, když se soudný člověk stane součástí o své svaté pravdě přesvědčeného davu. Jeho Grimes (part zpívá švédský tenorista Joachim Bäckström) je především nešťastník, který se chce vyrovnat druhým, mít dům, majetek, snad také manželku. Jediný způsob, jak toho dosáhnout, je tvrdě pracovat, „vychytat celé moře“, dostat se k penězům a „vykoupit se“: „Koupím nám domov, koupím nám respekt a koupím nám svobodu od bolesti, posměšků, drbů a pomluv,“ slibuje učitelce Ellen (v podání Jany Šrejmy Kačírkové), která ho jako jedna z mála bere takového, jaký je, a upřímně a láskyplně mu chce pomoci. I když má Grimes před očima i v srdci nezměrné moře, jeho myšlení nepřesáhne horizont městečka, jehož obyvatele chce pokořit. Rybář tak svou zatvrzelostí připomíná kapitána Achaba a jeho hon za bílou velrybou...

Většina obyvatel má o Grimesovi jasno, a ač soud nikdy nepotvrdil, že by někomu úmyslně ublížil, pokládá ho za vraha. Místní „domovní důvěrnicí“, která sleduje veškerý pohyb a všechno „podezřelé“ hned hlásí, je paní Nabob Sedleyová v podání Jitky Sapary Fischerové. Je to jakási slečna Marplová naruby: zda je nařčení z viny pravdivé, nezkoumá, viníka rovnou osočuje, a ač ji místní nemají moc v lásce, nakonec jí většina dává za pravdu. Ti, kdo se jako jednotlivci chovají rozumně, se v rámci davu stávají nemilosrdnou trestající úderkou, v tomto případě až brutálně působícím sborem: „Toho, kdo námi pohrdá, zničíme,“ hrozí Grimesovi.

Brněnská inscenace nabízí díky skvělému pěveckému a orchestrálnímu výkonu, nápaditě scéně a stále aktuálnímu tématu mohutný, všechny smysly pohlcující zážitek. Příští (a v tomto roce poslední) představení se koná 2. prosince. **(am)**

NA SHLEDANOU V BŘEZNICI

Ještě v měsíci říjnu, sice už jen o sobotách a nedělích, ale přece bylo možné navštívit březnickou synagogu s její expozicí o historii zdejší židovské obce, která byla po staletí svázaná s historií březnického panství a jeho majitelů. Svým způsobem tahle symbióza pokračuje i v současnosti, jen namísto Malovců, Lokšanů z Lokšan, Jeníšků z Újezda či Krakovských z Kolovrat nastoupil dnes Národní památkový ústav, který krásný renesanční zámek spravuje a zpřístupňuje veřejnosti. Mezi nabízené návštěvnické okruhy patří už několik let na základě dohody s FŽO také březnická synagoga, situovaná uprostřed jednoho z nejzachovalejších židovských historických sídlišť v Čechách.

Národní památkový ústav se na samém konci sezony rozhodl pootevřít pozvaným středočeským památkářům a dalším partnerům okénko do sezony příští a uspořádal 14. října slavnostní otevření nové expozice na zámku Březnice, nazvanou Renesance na dotek. Prostřednictvím audiovizuálních modulů i reprezentativních interiérů je tu představena nejen stylová čistota zámecké architektury, ale i pozoruhodné události, které se tu v minulosti odehrály.

Mezi nejzajímavější patří pochopitelně historie vztahu arcivévody Ferdinanda Tyrolského a Filipíny Welserové, kteří uzavřeli svůj tajný sňatek právě na březnickém zámku v lednu 1557. Byl to sňatek tzv. morganatický – Filipína, i když dcera jednoho z nejbohatších německých bankéřů, byla společensky hluboko pod horizontem habsburských nevěst. Ale její Ferdinand ji nikdy neopustil, nezrušil svůj sňatek a odmítl kvůli ní dokonce i polský trůn.

Ferdinand a Filipína v živém obraze. Foto J. D.

Některé výjevy z této morganatické lásky byly v rámci otevření expozice předvedeny jako živé obrazy. A zde je třeba říci, že moduly jsou sice interaktivní, ale s živými obrazy se měřit nemohou.

(jd)

IZRAEL: Úderka se ozývá

Až do října jsme psali hlavně o tom, co se odehrává v Izraeli. Tedy po březnových volbách, ve kterých Benjamin Netanjahu nezískal většinu k sestavení vlády, a po červnovém vzniku kabinetu Naftaliho Bennetta. Teď přišel čas na to, co se děje kolem Izraele.

Pomalu se blíží půlrok fungování nové vlády – po souvislých 12 letech je to první vláda bez Netanjahua v čele, zato vedená bývalým lídrem hnutí osadníků. Bennettova vláda se opírá o většinu jednoho hlasu v Knesetu a je složená z neuvěřitelně pestré směsky: od radikální pravice (sám Bennett) přes solidní pravý střed (Benny Ganc), liberály (Ja'ir Lapid), labouristy (Merav Michaeliová), radikální levici (strana Merec) až po islamisty. Jedině tímto způsobem – autor těchto řádek ho v Lidových novinách nazval kočkopsem – šlo vytlačit od vlády „Bibiho". Čišela z toho účelovost a všeobecně se „kočkopsu" předpovídalo krátké trvání. Ale uběhl skoro půlrok a vláda funguje až překvapivě hladce.

S podivem může být už to, že se nerozhádala mezi sebou. A snad ještě s větším podivem pozorujeme, že premiér Bennett je ve světě – ba i v tom liberálně demokratickém – přijímán bez problémů, ba se vstřícností. Určitě ne s takovou, s jakou by mohl počítat někdejší lídr hnutí osadníků. I v praxi se ukazuje jedna věc, o které jsme už psali. Faktem, že Bennett dokázal vytěsnit z úřadu premiéra Netanjahua, v levicově liberálním světě považovaného za ztělesnění ďábla, vymazal své předchozí prohřešky.

Bennettovu vládu vítá administrativa prezidenta Joe Bidena v USA (tam ještě nezapomněli, že „Bibi" až příliš okatě sázel na Trumpa). Bennett je, byť bez fanfár, vítán v arabských zemích, se kterými Izrael loni navázal vztahy – a nevadí, že je to de facto odkaz Trumpa a Netanjahua. Jede se dál, jak dosvědčila cesta ministra zahraničí Lapida do Bahrajnu, kde osobně otevíral izraelskou ambasádu. Zato v Americe začíná narážet stát Izrael jako takový, bez ohledu na to, kdo je či není premiér.

NEMAJÍ PLÁN B

Jak už bylo řečeno, když premiér Bennett přijel v srpnu poprvé do Ameriky, prezident Biden ho přijal vřele. Zcela jinou atmosféru ale zachytil novinář Ben Caspit na webu Al-Monitor, když popisoval říjnové jednání bezpečnostních týmů z USA a Izraele. Ve Washingtonu proti sobě seděli poradci pro národní bezpečnost Jake Sullivan a Ejal Hulata plus další špičky z oboru. Společnou řeč ale moc nenašli, hlavně vůči Íránu.

Prezident Biden prohlásil, a jeho poradce Sullivan to Izraelcům zopakoval, že nejlepší cestou k ukončení íránského jaderného programu je diplomacie (tedy návrat k jaderné dohodě, z níž Amerika za Trumpa vystoupila), a pokud jednání selžou, USA mohou přistoupit k jiným prostředkům. Ale k jakým? Jak vážně to myslí? To je zásadní otázka.

Ayanna Pressleyová, Ilhan Omarová, Alexandria Ocasio-Cortezová, Rashida Tlaibová.

Caspit cituje – v anonymitě – lidi z prostředí jednacího týmu a shrnutí vyznívá následovně. To, co se označuje za méně příznivé klima, je ve skutečnosti sílící frustrace Izraele z toho, že obě strany jsou na jiné vlně. „Atmosféra byla přátelská a otevřená, ale v jádru věci je situace špatná. Ba velmi špatná," líčil spolupracovník Bennyho Gance. Izraelské straně vadí hlavně toto: Amerika sází na návrat Íránu k jaderné dohodě velmocí a nerozvíjí jiný plán. „Nemají žádný plán B," říká citovaný zdroj. „Nemají alternativy, a co je vůbec nejhorší, nedělá jim to starosti. Tu situaci nahlížejí úplně jinak než my."

Problém je v tom, že pro Ameriku je teď prioritou Čína, pak domácí politika, covid a způsob, jak tu či onu politiku protlačit Kongresem. Írán je v pořadí jejích priorit až někde dole, necítí se jím ohrožena a sama se necítí pod tlakem. Proto ani nemá potřebu rozvíjet, co myslí oněmi „jinými prostředky" vůči hrozbě Íránu. Izrael tím nemyslí válku, ale například velké vojenské cvičení v Perském zálivu, vplutí letadlové lodě či cíleně vypuštěné zprávy o testování nových bomb. Jenže Bidenova Amerika takhle konkrétně vůbec neuvažuje, až izraelskému zdroji uklouzne povzdech: „Začínáme postrádat Obamovu administrativu."

VADÍ OCHRANA ŽIVOTŮ?

V Americe ještě zůstaneme. Rozruch vyvolává i pnutí v rámci Demokratické strany. Ta má od loňska většinu v Kongresu, ale tak těsnou, že se počítá každý hlas. Proto získávají sílu i hlasy okrajově radikální. Což platí na mladé poslankyně levicového křídla strany. Říká se jim The Squad – Tým či Úderka. Jsou miláčky západní levice už proto, že nezastupují tradiční bílé Američany: Alexandria Ocasio-Cortezová je původem z Portorika, Rashida Tlaibová pochází z Palestiny, Ayanna Pressleyová je Afroameričanka a Ilhan Omarová se narodila v Somálsku. A jak se ukázalo na začátku podzimu, pokud jde o Izrael, vystupují radikálně proti němu.

Ocasio-Cortezová navrhla ve Sněmovně reprezentantů rezoluci blokující finanční pomoc pro izraelský systém Železná kopule. Což je ukázka iracionality. Železná kopule je přece systém antiraket, který lidské životy nelikviduje, ale chrání. Lahav Charkovová v listu *The Jerusalem Post* připomíná: když Hamás z Gazy svými raketami ostřeluje Izrael, zabíjí židovské i arabské Izraelce či Palestince. Takto přišli letos o život i Halil Awad (52) a jeho dcera Nadine (16) v Lodu. Jaký smysl by mělo zarazit financování ochrany proti této hrozbě? Ideologové si ho ovšem najdou.

Hlasování o americké vojenské pomoci Izraeli nakonec prošlo, ale předchozí odpor je třeba považovat za výstrahu. Před radikální levicí v USA už varuje dokonce list *Ha'arec*, který až dosud působil spíše jako filiálka amerického progresivismu v Izraeli. Co vše z toho vzejde, teprve uvidíme.

Zbyněk Petráček

COLOR HARMONY ...a další události

/Vybráno z českých médií/

1. září 2021 byla zahájena nová dlouho očekávaná výstava „Židovská obec v Blovicích“. V blovickém Lidovém domě našli zájemci několik panelů o našich židovských spoluobčanech, o jejich životě a osudech a zejména tragickém skonu v době druhé světové války. Návštěvníkům výstavy byla k dispozici mapka se zakreslením bývalých židovských objektů včetně značených tras k židovskému hřbitovu. Autorem výstavy je Irena Hambergerová (město Blovice) a Michal Červenka z Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Grafické práce jsou dílem paní Lucie Podroužkové. Organizační zajištění měl na starosti ředitel MKS Lidový dům Václav Podroužek. Výstava byla otevřena do úterý 14. 9. 2021. Akce vyvrcholila přednáškou Dr. Freda Chvátala „Židé na Blovicku“, která se uskutečnila v pátek 10. 9. 2021 od 18 hodin v Lidovém domě. Nikdy na naše bývalé spoluobčany nezapomeneme! (Blovické noviny, 4. 10.) ■ Přibližně třicet lidí se v pátek 17. září zúčastnilo v Dačicích v Antonínské ulici před domem č. 181 položení Kamenů zmizelých na památku Maxe, Štěpánky, Jiřího a Věry Vohryzkových, kteří byli za druhé světové války deportováni a zavražděni v koncentračním táboře Osvětim. Během krátkého pietního aktu promluvil starosta města Karel Macků a předseda Senátu Parlamentu ČR pan Miloš Vystrčil. Rodina pana Vohryzka patřila v Dačicích k největším podnikatelům a v Antonínské ulici zřídila v roce 1919 továrnu pro ruční pletací stroje, kterou po smrti staršího bratra Richarda v roce 1934 vedl právě Max Vohryzek Byl představitelem dačických Židů a všeobecně byl považován za dobrého a poctivého člověka. Byl zatčen gestapem a po dlouhých útrapách deportován do Osvětimi, kde v červenci 1942 zemřel. Jeho žena Štěpánka s dětmi Jiřím (6 let) a Věrou (4 roky) zahynula v Osvětimi v prosinci 1943. (Dačický zpravodaj, 6. 10.) ■ „Dalo by se říct, že ty drastické diety neškodí pouze zdravým lidem, kteří žádnou drastickou dietu nepotřebují a používají drastické diety čistě jako otužování. Používají to jednou za rok třeba jako jednodenní půst. Třeba to dělají Židé na Jom kipur a dělají k tomu ještě další jiné věci. To znamená dělají to jenom jako z plezíru, jak by řekla moje babička. Pro nemocné lidi platí to, že vždycky obézní si má dávat větší pozor na to, co bude dělat. A měl by to zkonzultovat s lékařem předtím, než se do toho pustí,“ radí výživová poradkyně K. C. v rozhovoru pro ČRo Region 7. 10. ■ V souvislosti s vodou nelze opomenout nejslavnější místní vodní plochu – Máchovo jezero. Vzniklo na příkaz Karla IV. v roce 1366, tenkrát pod názvem Velký rybník. „Zbudoval a vyzvedl rybník podivuhodné velikosti, jakési velké vodstvo pod hradem Bezděz,“ píše kronikář Beneš Krabice z Veitmile o králi a císaři. Rybník se ale stal známějším až mnohem později, s rozvojem železnice v 19. století. Nově zavedená trať v Doksech přeťala Velký rybník a vznikl tak Malý rybník, který byl posléze v roce 1929 zavezen. S železnicí přišel rozvoj turismu a původní zemědělské městečko Doksy se začalo měnit na centrum lázeňské a rekreační. Hudebník Antonín Bennewitz sem odešel na odpočinek v roce 1901 a bezděčně tak stál u původu Doks jako letoviska. Za Bennewitzem jezdili slavní žáci a z Doks se stalo poutní místo české hudby. Ještě předtím, než se zrodil Máchův kult, ve vilkách přebývali bohatí pražští Němci a Židé, na léto i se svými rodinami. Ve druhé polovině dvacátých let už se Češi začali ozývat, aby to bylo jezero Máchovo. (Země a lidé, 13. 10.) ■ Britský inženýr žijící v Praze Trevor Sage se pustil do čištění kamenů zmizelých, malých, mosazí pokrytých dlažebních kostek zasazených do chodníku, které připomínají oběti nacistického režimu a umisťují se před domy, v nichž žily. S tím začal zároveň odkrývat příběhy těch, jejichž jména jsou na nich vyryta, a nyní o nich připravuje knihu. „V červenci 2018 jsem si přečetl článek na stránkách BBC o Gerhardu Geierovi ze Salcburku, který vyčistil všechny Stolpersteine ve svém městě. Stejně jako já není Žid a ani jeho rodina nebyla zasažená holokaustem,“ vzpomíná Trevor, co ho v roce 2018 vlastně inspirovalo. (Právo, 14. 10.) ■ Hollywoodská řada kosmetiky, proslulá po celém světě, má ve své historii stopu vedoucí do Polska. Zakladatelem známé značky Max Factor byl totiž polský emigrant Maksymilian Faktorowicz. Díky němu dnes máme make-up v různých odstínech, rtěnky v nekonečné škále barev, lesk na rty, řasenky voděodolné i ty pro objem řas. Max Factor se narodil 15. září 1872 jako Maksymilian Faktorowicz v Polsku a pocházel z chudé židovské rodiny s mnoha dětmi. Byl třikrát ženatý a měl šest dětí. Nejprve pracoval v Rusku jako výrobce paruk, v roce 1904 emigroval s rodinou do Ameriky. Všiml si, že herecké líčení se používá na obličej v silných vrstvách a na filmovém plátně vypadá nepřirozeně. Začal tedy s líčidly experimentovat. Chtěl vymyslet make-up, který by byl dostatečně tenký a působil dobře na plátně. V roce 1914 vyšel ven se svým novým výrobkem, který mu udělal nesmrtelné jméno v oblasti kosmetiky a který brzy vyžadovaly všechny hollywoodské hvězdy. Byl to Factorův make-up s flexibilní tukovou barvou ve dvanácti odstínech Color Harmony. Záhy patřily všechny herecké celebrity tehdejšího Hollywoodu ke stálým zákazníkům jeho salonu Max Factor, který se dodnes nachází poblíž Hollywood Boulevard. Mezi jeho klienty patřily i takové hvězdy jako Charlie Chaplin, Rita Haywortová, John Wayne, Marlen Dietrichová, Frank Sinatra a další. (VIP Svět, 18. 10.) *jd, ilustrace Jiří Stach*

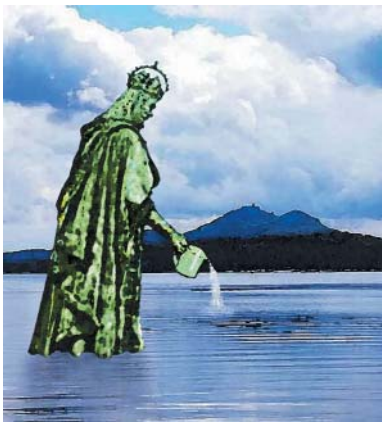

Kalendárium

Před **150 lety** se **14. října 1871** ve Vídni narodil skladatel a dirigent **Alexander Zemlinsky**. Pocházel ze židovsko-muslimsko-katolické rodiny, vychováván byl v židovském prostředí. Jeho děd (matčin otec), sefardský Žid ze Sarajeva jménem Šem Tov Semo, patřil k rodině význačných nakladatelů, Šem Tov sám byl přívrženec haskaly; své pokrokové názory projevil i tím, že se oženil s muslimkou. S manželkou a dcerou Klarou se pak v šedesátých letech 19. století odstěhovali do Vídně, kde Semo založil list *El Correo de Vienna* pro místní sefardskou komunitu.

Zemlinského otec Adolf von Zemlinszky pocházel z katolické rodiny ze slovenské Žiliny (ovšem nikoli šlechtické: predikát von byl nepravý). Odešel do Vídně, kvůli své ženě Klaře roz. Semo konvertoval k židovství a působil pak jako žurnalista a sekretář sefardské náboženské obce. Syn Alexander se narodil v Leopoldstadtu, od dětství projevoval hudební nadání, v deseti letech zpíval ve sboru sefardské synagogy a poté v ní hrál na varhany. Rané vzdělání absolvoval v židovské škole.

Roku 1884 byl Alexander Zemlinsky přijat na konzervatoř Společnosti přátel hudby, kterou absolvoval roku 1892 *Symfonií d moll*. Zásadní pro něj bylo seznámení s Arnoldem Schönbergem, kterému se, ač jen o tři roky starší, stal mentorem a po Schönbergově svatbě se Zemlinského sestrou Mathildou i švagrem. Schönbergovým prostřednictvím se seznámil s osobnostmi tehdejší umělecké Vídně, s Gustavem Mahlerem (jehož budoucí ženu Almu Schindlerovou vyučoval hudbě a hluboce a beznadějně ji miloval), Franzem Schrekerem, Hugem von Hofmannsthalem aj.

Zemlinsky působil jako kapelník Carlova divadla v rodné čtvrti, kde zůstal tři sezony. Po mezistanici v Divadle na Vídeňce následovalo angažmá ve Volksoper, kde získal zásadní zkušenosti operního dirigenta.

Roku 1911 nastoupil jako šéf opery Nového německého divadla v Praze. S ní jsou spjata jeho mistrovská léta jako dirigenta i skladatele, a zároveň Zemlinského působení znamenalo vrcholná léta pražské německé opery. V Praze mělo premiéru jeho stěžejní dílo *Lyrická symfonie* na verše Rabindranátha Thákura, uvedl zde Schönbergovy *Gurrelieder* a ve světové premiéře jeho monodrama *Očekávání*. Během jeho uměleckého vedení se uváděla rovněž díla Ernsta Křenka, Paula Hindemitha, Ericha Wolfganga Korngolda či Franze Schrekera. Zemlinského zásluhou byly pro převážně německy mluvící publikum uváděny také opery českých skladatelů B. Smetany, A. Dvořáka či L. Janáčka.

V letech 1927–1931 působil Zemlinsky v Krollově opeře v Berlíně, poté dirigoval pohostinsky (často Českou filharmonii). Po Hitlerově nástupu k moci se vrátil do Vídně. Téhož roku se v Curychu uskutečnila premiéra jeho opery *Křídový kruh*. Po anšlusu se Zemlinsky (ač konvertoval k protestantismu, byl na úřadech veden jako Žid) rozhodl se svou

druhou ženou, pražskou rodačkou Louisou Sachsel a s dcerou z prvního manželství emigrovat do USA. Vystěhovalecký pas mu pomohly vyřídit československé úřady.

Mrtvicí paralyzovaný skladatel už však na nový začátek kariéry neměl sílu; zemřel 15. března 1942 v Larchmontu ve státě New York. Roku 1985 byl jeho popel převezen do rodného Rakouska a uložen na vídeňském Ústředním hřbitově.

Jeho pozoruhodnou a doposud ne zcela doceněnou hudbu, pohybující se na nejvzdálenější hranici tonální harmonie, připomněl v říjnu v Praze festival *Zemlinsky 150* v rámci projektu Musica non grata. Ve Státní opeře, v Divadle hudby a ve Španělské synagoze zazněly jeho skladby, mj. *Lyrická symfonie* či fragment opery *Malva*, i skladby jeho současníků a autorů, kteří ho ovlivnili. Dramaturgicky se na festivalu podílel muzikolog Antony Beaumont, jenž je i autorem skladatelovy biografie *Zemlinsky* (vydané v Londýně roku 2000). **(am)**

HUGO MEISL

Před **140 lety**, **16. listopadu 1881**, se v Malešově nedaleko Kutné Hory narodil v židovské rodině Ludvíka a Karoliny, rozené Mauthnerové, **Hugo Meisl**. Rodinná tradice žádala, aby se stal obchodníkem, a tak jej rodiče poslali ve dvanácti letech do Vídně na studia obchodní školy. Poté pracoval jako bankovní úředník v rakouské Zemské bance. Smyslem jeho života se ale stal fotbal, tehdy ještě mladý sport importovaný z Anglie. „Zkušený úředník, silně rozptylovaný jinými zájmy“ stálo v jeho pracovním posudku při žádosti o dovolenou. Meisl hrál fotbal amatérsky od roku 1895 za Vienna Cricket and Football-Club. Ještě víc než na hřišti však vynikl v roli organizátora, kde uplatnil svůj diplomatický talent a bohaté jazykové znalosti. Stál u zrodu Rakouského fotbalového svazu a jeho vstupu do FIFA, na stockholmské olympiádě působil jako rozhodčí.

V letech 1919–1937 trénoval rakouskou fotbalovou reprezentaci známou jako Wunderteam, která byla počátkem třicátých let pokládána za nejlepší mužstvo světa. Největší hvězdou jeho mužstva byl další český rodák Matthias Sindelar (Matěj Šindelář z Kozlova na Vysočině), zvaný Papírník. V roce 1924 přišel Hugo Meisl s myšlenkou na pořádání Středoevropského poháru jako první pravidelné mezinárodní klubové soutěže. Na berlínské olympiádě roku 1936 dovedl Meisl Wunderteam ke stříbrné medaili. Zemřel 17. února 1937 na infarkt myokardu, je pohřben na vídeňském Ústředním hřbitově.

Hugo Meisl je pokládán za otce moderního pojetí fotbalu – a tím se nemyslí jen skvělé vedení týmu. V jeho biografii *Hugo Meisl aneb Vynález moderního fotbalu* (česky 2011) se píše: „Meisl patřil k prvním, kdo nalezl odpovídající strukturu fotbalového provozu a vytvořil ekonomické základy pro fotbalový sport jako masový fenomén. Přispěl k tomu, že fotbal se stal součástí profesionálních mezinárodních struktur, počínaje reformou FIFA přes vytvoření mistrovství světa až k organizaci evropských soutěží pro klubová a národní mužstva.“ **(am)**

Hugo Meisl. Foto archiv.

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

NEBOJTE SE GEFILTE FIŠ: ŽIDOVSKÁ KUCHAŘKA

■ *Nebojte se gefilte fiš* přináší výběr židovských receptů vyzkoušených šéfkuchařkou a zakladatelkou palačinkárny Galetka Andreou Ernyeiovou. Kromě gefilte fiš najdete v knize recepty například na chalu, šoulet, latkes a další jídla. Autorky nezůstaly jen u aškenázské kuchyně a přidaly i několik sefardských a středomořských receptů (humus, babaganuš nebo tabboulleh). Kuchařka nabízí také vegetariánské alternativy tradičních pokrmů. To, jakou roli v židovství hraje jídlo, odráží i symbolika pokrmů, které se na jednotlivé svátky jedí, a kniha se tak stává zároveň průvodcem židovským rokem.

Kuchařka vyjde do konce listopadu, ale už nyní je možné si ji objednat v předprodeji přes Donio Plus (projekt Nebojte se gefilte fiš) za zvýhodněnou cenu 350 Kč. V rámci tohoto projektu si lze objednat také kulinářské workshopy nebo kulinářský šábes v domácí atmosféře zvaný kulišab. Více informací: https://www.donio.cz/nebojte-se-gefilte-fis.

Vydává JCC Prague, z. ú., v roce 2021. Pevná vazba, 92 stran, doporučená cena 350 Kč.

Avrom Bendavid-Val
V NEBI JE PUSTO

■ Městečko Trochenbrod, v polštině Zofjówka, se od většiny podobných míst ve východní Evropě lišilo pouze tím, že jeho obyvatelé byli až na výjimky Židé a mluvili jidiš. V září 1939, po sovětské invazi do Polska, byla Zofjówka začleněna do Ukrajinské sovětské socialistické republiky a přejmenována na Sofijovku. O dva roky později ji nacistické Německo anektovalo pod germanizovaným názvem Trochenbrod. Její obyvatelé byli povražděni, domy srovnány se zemí a všechny zbylé stopy byly odstraněny po návratu sovětské moci.

Nacisti ani komunisti však nedokázali zničit ducha místa, jež nadále žilo v příbězích a legendách o malém kousku nebe ukrytém hluboko v lese. K jeho nesmrtelnosti přispěla právě dokumentární próza Avroma Bendavida-Vala *V nebi je pusto*, jež poprvé vyšla roku 2010.

Autor je americký ekonom a syn jednoho z přeživších obyvatel Trochenbrodu. Řadu let pátral v historii zmizelého města a shromažďoval informace o životě svého lidu, o jeho zvycích a kultuře. Výsledkem je podmanivý obraz štetlu od založení na začátku 19. století přes jeho zkázu až do dnešních dnů, kdy existuje už jen jako vzpomínka.

Kniha vychází s předmluvou Jonathana Safrana Foera, jenž k nevelkému souboru

knih věnovaných Trochenbrodu přispěl románem *Naprosto osvětleno* (2002).

Vydalo nakladatelství Prostor v Praze roku 2021. Z angličtiny přeložila Kateřina Klabanová. 256 stran, dop. cena 297 Kč.

KONFERENCE O HUGO BERGMANNOVI

■ Centrum pro studium holokaustu a židovské literatury na Filozofické fakultě UK v Praze (nám. Jana Palacha 1) hostí ve dnech **3.–4. listopadu** mezinárodní konferenci o filozofu, sionistickém mysliteli, humanistovi, zakladateli Národní knihovny v Jeruzalémě a prvním rektorovi Hebrejské univerzity, pražském rodákovi a příteli Franze Kafky Hugo Bergmannovi.

Kromě českých odborníků vystoupí na konferenci historici z USA, Velké Británie, Německa a Izraele. Podrobný program konference, která se koná v angličtině, naleznete na www.holokaust.ff.cuni.cz.

TEPLICKÝ CIMES

■ V listopadu pořádá Ulpan Teplice pod záštitou Velvyslanectví státu Izrael v ČR již desátý ročník Dnů židovské kultury s názvem Teplický cimes. Letos začíná v neděli **7. listopadu** a během následujících tří týdnů lze navštívit řadu akcí, mj. koncert nizozemské skupiny Amsterdam Klezmer Band, projekci filmu R. Polanského *Žaluji!*, ukázku izraelské kuchyně, výstavu ilustrovaných židovských anekdot Jiřího Šimona či představení *Moje první židovské Vánoce* v Divadle F. X. Šaldy. Podrobný program a další informace naleznete na www.teplickycimes.cz, rezervace vstupenek na tel. č. 724 219 200.

VÝSTAVA O KURTU EPSTEINOVI

■ Podřipské muzeum v Roudnici nad Labem (nám. Jana z Dražic 101) zve na výstavu s názvem *Kurt Epstein, roudnický občan a významná osobnost židovské komunity v Roudnici nad Labem*. Výstava přibližuje život rodiny Epsteinovy, která se mezi prvními vymanila z roudnického ghetta a výrazně přispěla k rozvoji společenského a spolkového života v tomto městě. Významnou osobou byl nejstarší syn Maxmiliána Epsteina Kurt, který se před druhou světovou válkou stal držitelem olympijské medaile a mnoha jiných cen za reprezentaci ve vodním pólu. Bohatý obrazový doprovod seznámí s osudy rodiny nejen před válkou, ale i během holokaustu a po skončení válečných útrap, které se podařilo přežít pouze Kurtu Epsteinovi.

Výstava je umístěna na dvaceti velkých panelech s texty a působivými starými fotografiemi z rodinné sbírky. Na přípravě výstavy se vedle dcery Kurta Epsteina americké spisovatelky Heleny Epsteinové, ředitele a pracovníků Podřipského muzea v Roudnici podíleli také pracovníci Památníku Terezín.

H. Epsteinová vydala o svém otci knihu s názvem *A Jewish Athlete: Swimming against the Stereotype in 20th Century Europe*. K výstavě i knize se na stránkách *Rch* vrátíme.

Otevřeno je ne–pá od 10 do 16.00; o víkendu lze pro skupiny od 5 osob domluvit přístup na e-mailu podripskemuzeum@seznam.cz či na čísle 416 810 761.

MOSKEVSKÁ GOTIKA

■ Již jen do **21. listopadu** potrvá v Národní galerii v pražském Veletržním paláci výstava děl malíře Viktora Pivovarova, nazvaná *Moskevská gotika* (viz *Rch* 7/2021). Důmyslně instalovaná výstava (včetně dvou dokumentárních filmů) zkoumá zásadní témata umělcova díla, počínaje místy, kde strávil dětství, nebo tajemstvími minulosti a konče erotikou a groteskou.

Na více než dvou stech dílech vytvořených v průběhu padesáti let představuje expozice Pivovarovu bohatou životní dráhu v plné šíři, od surrealistických a konceptuálních obrazů, kreseb a alb vytvořených v Moskvě v sedmdesátých letech 20. století a v Praze po přestěhování do Čech v roce 1982, až po jeho podmanivá nová díla, která jsou vystavena poprvé. Obrazy tohoto malíře dokážou diváka dojmout i rozesmát, vedou k zamyšlení, snění i kontemplaci.

KULTURNÍ POŘADY

ŽIDOVSKÁ OBEC V PRAZE

(Maiselova 18, P 1, velký sál)

Káva o půl čtvrté

■ Po dlouhé pauze se v pondělí **15. listopadu** koná další Káva. Přivítáme na ní vzácného hosta: režiséra, dramatika, spisovatele a herce **Arnošta Godflama**. Budeme si povídat o knize *Standa a jeho babička*, zeptáme se na *Tatu* či jaké to je mít dvacetiletého syna a patnáctiletou dceru.

Program začíná v 15.30. Oficiální požadavek pro účastníky: bezinfekčnost dle aktuálních pravidel.

Pořad připravil Honza Neubauer.

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE

AUDITORIUM

(Maiselova 15, Praha 1, 3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a je na ně volný vstup.

■ Pro návštěvu kulturních akcí dodržuje ŽMP následující pravidla: návštěvníci s výjimkou dětí do dovršení 12 let věku se u vstupu prokáží tzv. bezinfekčností; ve vnitřních prostorách muzea je povinné mít zakrytá ústa a nos respirátorem či nanorouškou; osoby vykazující klinické příznaky onemocnění covid-19 mají vstup zakázán; u vstupu do prostor OVK či Maiselovy synagogy mají návštěvníci k dispozici dezinfekci na ruce.

■ 8. 11.: ***Čtenářský kroužek amerických židovských autorů***. S amerikanistkou Hanou Ulmanovou z FF UK budou v šesti sezeních rozebrány krátké prózy Philipa Rotha, Bernarda Malamuda, Isaaca B. Singera, Saula Bellowa, Cynthie Ozickové a Grace Paleyové. Po představení autora bude následovat ukázková analýza zvolených povídek, na kterou naváže debata. Listopadové setkání bude věnováno podrobnému výkladu dvou povídek Philipa Rotha (1933–2018) *Obránce víry* a *Fanatik Eli*. Texty doporučujeme přečíst – kniha *Sbohem, město C. a pět povídek* je k zapůjčení ve zkrácené výpůjční době v knihovně ŽMP, případně texty zašleme na vyžádání na e-mailu: lucie.krizova@jewishmuseum.cz.

■ 10. 11.: ***F jako fragment. Osudy vězňů brněnského transportu v ghettu Minsk***. Před 80 lety, na podzim roku 1941, došlo k několika přelomovým událostem, které ovlivnily dění v protektorátu Čechy Morava na mnoho dalších let. Přednáškový cyklus historiček Židovského muzea v Praze Radany Rutové a Jany Šplíchalové tyto nejen pro židovské obyvatele tragické milníky připomene. Přednáška je součástí cyklu *Události roku 1941 ve vzpomínkách pamětníků a dokumentech ŽMP*.

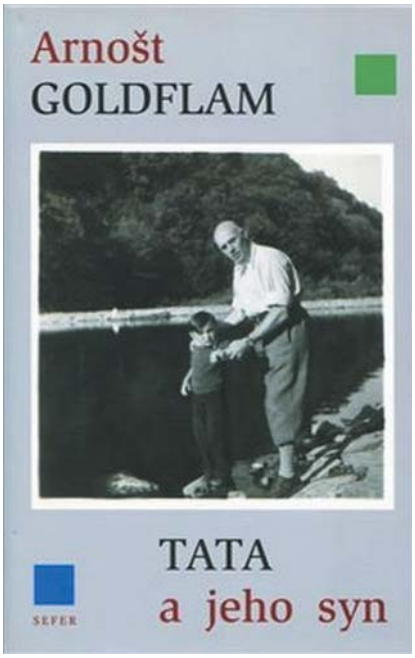

■ 14. 11. od 10.00: **Nedělní dílna pro rodiče a děti:** ***Lvíček Arje a výprava za poznáním jazyků***. Lvíček Arje seznámí děti s biblickým příběhem o Babylonské věži, společně si ji zkusí postavit a poznají při tom různé abecedy a jazyky. Na závěr si zazpívají popletenou píseň a vydají se za hebrejskými rukopisy a tisky. Prohlídka: Maiselova synagoga. Vstupné 70 Kč.

■ 15. 11.: *Životní příběh Artura Radvanského.* V listopadu tohoto roku by se dožil sta let výrazný člen pražské židovské obce Artur Radvanský (1921–2009). V 18 letech byl roku 1939 zatčen za pomoc uprchlíkům do Polska a poté prošel šesti koncentračními tábory. Jako jediný z početné rodiny přežil a vrátil se do Československa. Vedle své práce a rodiny se aktivně podílel na životě pražské komunity, v níž se věnoval zejména dětem a mládeži. Na A. Radvanského bude vzpomínat jeho dlouholetá spolupracovnice Michaela Vidláková.

■ 24. 11.: ***Evangelium v kontextu současného výzkumu judaismu období druhého chrámu***. Cílem přednášky Františka Ábela z Evangelické bohoslovecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě je představit současný stav bádání v oblasti judaismu období druhého chrámu, primárně v kontextu výzkumu života a zvěstí Pavla z Tarzu.

■ 25. 11.: **Současný izraelský film:** ***Tel Aviv v plamenech***. V poslední části cyklu filmové historičky Alice Aronové bude ke zhlédnutí mistrná sonda do života Palestinců a Židů od izraelského režiséra Sameha Zoabiho. Komedie *Tel Avív v plamenech* (Izrael, Lucembursko, Německo, Francie 2018, 97 min.) vypráví o Salamovi, který jezdí denně do práce přes izraelskou kontrolu. Když se kontrolující voják dozví, že Salam je scenáristou populárního televizního seriálu, rozhodne se zasahovat do děje a pomáhat utvářet příběh. V originále s českými titulky.

MAISELOVA SYNAGOGA

(Maiselova 7, Praha 1)

■ 11. 11. od 19.00: **Smyčcové variace / Trio Domenica**. Koncert nizozemsko-českého smyčcového tria. Během koncertu zaznějí skladby z klasického repertoáru Ludwiga van Beethovena i skladby skladatelů 20. století Gideona Kleina a Leo Weinera. Vstupenky na koncert možno zakoupit v předprodeji v Maiselově synagoze, v Informačním centru muzea (Maiselova 15, Praha 1), v síti Prague Ticket Office – Via Musica a na webových stránkách ŽMP. Vstupné 230 Kč/150 Kč.

TORZO – VZPOMÍNKY PRO BUDOUCNOST

Doprovodné programy k výstavě

■ Výstava fotografií Pavla Diase, pořádaná ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým museem v Praze v Domě U Černé Matky Boží, Ovocný trh 19, Praha 1, ve 4. patře (viz text na str. 16–17) potrvá do 28. listopadu.

Doprovodné programy probíhají vždy v úterý v 18.00. Výklad je zdarma k platné vstupence do výstavy. Vstupenky získáte on-line (www.upm.cz) a v pokladně UPM.

■ **2. 11.** Lukáš Bártl: komentovaná prohlídka kurátora výstavy.

■ **9. 11.** Karel Cudlín: *Stigmatizovaná místa 1* – beseda s dokumentárním fotografem.

■ **16. 11.** Pavel Štingl: komentovaná prohlídka autora výstavního libreta.

■ **23. 11.** Beseda Pavla Štingla s Janem Havlem, výstavním grafikem a studentem Pavla Diase.

■ **30. 11.** Richard Homola: *Stigmatizovaná místa 2* – beseda s dokumentárním fotografem.

NABÍDKA PRO ŠKOLY

■ Vzdělávací program realizovaný pro tuto výstavu nabídne studentům i pedagogům jedinečný vhled do problematiky zobrazování a interpretace historických událostí a faktů na pozadí procesu od čerpání ze svědectví a paměti přímých účastníků až po předávaná poselství příštím generacím. Konkrétní termín pro svou třídu si můžete domluvit na e-mailu rezervace@pamatnikticha.cz. Více informací získáte na www.pamatnikticha.cz.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Maturanti školního roku 2020/21:** Společnost Cermat zveřejnila srovnání výsledků státních maturit, a to z didaktických testů z českého jazyka, cizích jazyků a matematiky. Ve všech předmětech, nejen ve srovnání se všemi maturitními obory, ale i jen v porovnání s ostatními gymnázii, si naši studenti vedli nadprůměrně. V českém jazyce naši studenti dosáhli průměrně 85,5 %, zatímco průměr gymnázií je 81,5 %. V cizích jazycích naši studenti splnili průměrně test na 93,2 %, zatímco průměr gymnázií je 90,5 %. V matematice naši studenti průměrně splnili test na 78,8 %, zatímco průměr gymnázií je 60,6 %. Našim loňským maturantům děkujeme a jsme rádi, že i přes obtížnou přípravu v době lockdownu maturitu zvládli s velmi dobrými výsledky.

■ **Nový školní rok v e-škole:** Začátkem října jsme slavnostně zahájili další školní rok naší e-školy, ve které se vzdělávají v hebrejštině, judaismu a angličtině děti i dospělí z celé ČR a ze Slovenska. Při této příležitosti opouští koordinátorský můstek e-learningu Irena Němcová, která odchází po třech letech vynikající práce za povinnostmi ve svém hlavním zaměstnání na sociálním oddělení ŽOP. Irena vedla e-školu v nelehké covidové době a v čase pandemie pomohla na svět skvělým večerním komunitním on-line setkáváním se zajímavými hosty, panelovým diskusím, on-line vaření nebo on-line čtení pohádek na dobrou noc. Vedle toho řídila kolos desítek malých i velkých studentů v on-line kurzech. Mnohokrát jí děkujeme za veškerou práci, přejeme mnoho úspěchů v jejím současném povolání a zároveň držíme palce její nástupkyni a zkušené učitelce Alžbětě Glancové.

■ **Výuka a doučování:** S ohledem na uplynulý covidový školní rok a v souladu se záměry MŠMT vznikla na LŠ podpůrná soustava pro výuku. Jde o systém podpory, doučování, náprav apod. Hodiny navíc (nejvíce se týkají češtiny, matematiky a cizích jazyků) pro žáky a studenty, kterým by pomohla intenzivnější výuka, zajišťují učitelé naší školy, asistenti pedagoga, studenti vyššího gymnázia a externisté. Náklady hradí škola. Více informací naleznete na www.lauder.cz. (*ip*)

80. VÝROČÍ DEPORTACÍ

■ V listopadu pokračují programy k 80. výročí zahájení deportací českých a moravských Židů. Program organizují Židovské muzeum v Praze, Památník Terezín, Památník ticha, Terezínská iniciativa, Institut Terezínské iniciativy, Federace židovských obcí, Židovská obec Praha, Nadační fond obětem holocaustu, Věčná naděje, Opera Národního divadla a Uměleckoprůmyslové museum v Praze.

■ 4. 11.: Setkání bývalých vězňů ghetta v Památníku Terezín završené operou *Brundibár* v podání Dismanova souboru.

■ 6. 11., 19.00: Musica non grata – *Symfonie č. 21*, *Kadiš* od Mieczysława Wajnberga. Koncert v historické budově Národního divadla.

■ 7. 11., 11.00: *Brundibár*. Tradiční terezínská inscenace v podání souboru Dětské opery Praha v cyklu festival Věčná naděje.

■ 10. 11., 19.30: *Život a hudba v Terezíně*. Přednáška Zuzany Peterové a Vojtěcha Blodiga s hudebním doprovodem ve Winternitzově vile v Praze.

■ 13. 11., 10.00: Přednáška o filmové reflexi příběhů 20. století na festivalu Nezlomní a obětovaní 2021. Rodinné filmové dopoledne Památníku ticha v pražském kině Oko pro Muzeum XX. století.

■ 16. 11., 16.30: Transport Brno – Minsk, MUNI. Vernisáž výstavy Masarykovy univerzity v Brně k výročí prvního židovského transportu z Brna do Minsku, spojený minicyklem filmů v univerzitním kině Scala.

■ 23. 11., 19.30: *Koncert Věčné naděje*. Bente Kahan, Ronen Nissan a NFM Leopoldinum Orchestra uvedou ve Španělské synagoze skladby terezínských skladatelů.

■ 24. 11., 16.00: *Pochod živých se svíčkami*. Symbolická pouť k výročí příchodu prvního transportu do Terezína v roce 1941 z Bohušovic nad Ohří do Terezína.

■ 28. 11., 18.00: *Světlo pro vítězství*. Zapálení prvního chanukového světla před nádražím Bubny zahájí osmidenní cyklus Svátku světel.

VÝZVY, ZPRÁVY

INZERCE

PŘEDPLATNÉ ROŠ CHODEŠ NA ROK 2022

■ **Předplatné časopisu si lze objednat (nebo obnovit) on-line na časopisovém portálu WWW.SEND.CZ. Vpravo nahoře zadáte do okénka „hledání“ Roš chodeš, naskočí Vám možnost objednání vyplněním formuláře. Objednat si časopis lze i telefonicky přes call centrum 225 985 225 (mobil 777 333 370) nebo zasláním e-mailové zprávy na adresu send@send.cz. Platit lze on-line kartou, převodem i složenkou, kterou SEND zasílá; časopis je posílán v neprůhledné folii. Předplatné pro ČR zůstává 480 Kč za rok; 240 Kč za půl roku.**

■ Zájemci o předplatné v podobě PDF (300 Kč za rok) a zahraniční předplatitelé (800 Kč za rok pro Evropu nebo 1000 Kč pro zámoří) mohou své objednávky i nadále zasílat do redakce, tedy na roschodes@sefer.cz. Na této adrese nebo na telefonních číslech 226 235 217 (m. 606 733 573) Vám rádi zodpovíme veškeré dotazy týkající se předplatného. Redakce *Rch*

ZEMŘELA JANET MALCOLMOVÁ

Dne 16. června 2021 zemřela v New Yorku spisovatelka, novinářka a autorka koláží **Janet Clara Malcolmová**. Narodila se v Praze roku 1934 jako Jana Klára Wienerová v rodině Hanny, roz. Taussigové, a Josefa Wienerových. Otec byl oblíbený lékař herců a umělců (mj. léčil členy Osvobozeného divadla), ale také spisovatel, autor humorných črt a aforismů, které psal pod pseudonymem Alcantara. Roku 1939 se Wienerovým podařilo odjet do Spojených států. Zde otec přijal jméno Joseph A. Winn a stal se uznávaným psychiatrem.

J. Malcolmová vystudovala Univerzitu v Michiganu, poté žila s manželem Donaldem ve Washingtonu, posléze v New Yorku. Byla známa jako novinářka (především pro list *The New Yorker*), psala recenze, eseje a několik knih, v nichž se věnovala svým životním zájmům: literatuře, fotografii a psychoanalýze. Měla osobitý vysoce analytický styl, čerpající z psychoanalytických technik, který některé čtenáře provokoval, ale většinu zaujal. Hluboce se zabývala otázkou vztahu autora a jeho objektu, odkrývala morální volby, jež musí činit novináři. Napsala mj. knihu o slavných párech: o Gertrudě Steinové a Alici Toklasové a o básnících Sylvii Plathové a Tedu Hughesovi. Roku 1981 vydala knihu *Psychoanalysis: The Impossible Profession*, jež je ceněna pro odbornost i vtipné podání. Dalšími díly byly *In The Freud Archives* či *The Journalist and the Murderer*. Dle jednoho nekrologu Malcolmová psala „literární kritiky jako kriminální dramata a reportáže ze soudních síní sledovala jako romány“. (am)

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našej členke, ktorá v mesiaci **november** slávi sviatok svojich narodenín: pani Judita Suchánová, nar. 14.11. – 75 rokov. Prajeme jej veľa zdravia a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **november** oslávia narodeniny: pani Mgr. Mariana Ascherová – 79 rokov; pani Ing. Alena Breinerová – 60 rokov; pán Juraj Eckstein – 94 rokov; pani Ági Fränklová – 75 rokov; pani Anna Hilvertová – 78 rokov; pani Jana Kaiserová – 79 rokov; pani Agneša Križková – 84 rokov; pán Ing. Jura Mencer – 85 rokov; pán prof. Pavol Mešťan, PhDr. – 75 rokov; pani Erika Orlíková – 84 rokov; pani Anna Považanová – 74 rokov; pani Daniela Ing. Prekopová – 75 rokov; pán Peter Smékal – 84 rokov, a pani Oľga Urbaníková – 76 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V měsíci **listopadu** oslaví své narozeniny: paní Petra Dvořáková, nar. 18.11. – 40 let; paní Karin Czernayová, nar. 16.11. – 58 let; pan Pavel Fröhlich, nar. 6.11. – 58 let; pan Yoav Kidar, nar. 28.11. – 62 let; pan Dan Kniebügl, nar. 8.11. – 26 let; paní Dita Längsten, 21.11. – 42 let; pan Vladimír Látal, nar. 21.11. – 60 let; pan Martin Mayer, nar. 3.11. – 40 let; pan Jan Pelíšek, nar. 2.11. – 39 let; paní Alexandra Strnadová, nar. 10.11. – 72 let, a paní Eva Zikmundová, nar. 7.11. – 64 let. Všem přejeme dobré zdraví a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **listopadu** oslaví jubileum naši členové: paní Victoria Francisko – 55 let; Petr Frejlach – 13 let; pan Peter-Klaus Idel –62 let; paní Ing. Jitka Šimonová – 73 let; paní Andrea Klímová – 40 let; pan Jan David Reitschläger – 48 let; pan Jaromír Lux – 56 let; paní Lucie Schönau – 27 let, a pan Viktor Trpak – 34 let. Všem našim jubilantům přejeme dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **listopadu** oslaví narozeniny: pan Tomáš Klein, nar. 6.11. – 52 let, a pan Josef Fischer, nar. 16.11. – 73 let.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY Z OBCÍ

Omluva

V říjnovém čísle *Roš chodeš* jsme omylem uvedli narozeninové přání panu Ladislavu Guttmanovi, který zemřel dne 1. března 2021. Pozůstalým a čtenářům se za chybu velmi omlouváme.

Redakce Rch

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **november** oslávia narodeniny: pán Andrej Landau – 75 rokov; pán Ing. Juraj Galko – 64 rokov; pán Tomáš Jakubovič – 70 rokov; pán Tomáš Mittelmann – 75 rokov; pani JUDr. Viera Kanáriková – 66 rokov; pani MUDr. Katarína Mozešová – 73 rokov, a pán František Hubert – 76 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtie

So smútkom oznamujeme, že v mesiaci október nás opustil pán Július Lefkovič.

Zichrono livracha!

ŽO OLOMOUC

V **listopadu** oslaví jubileum paní Eva Kolesníková, nar. 13.11. – 85 let. Přejeme jí pevné zdraví, štěstí a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **listopadu** oslaví narozeniny: pan Ing. Jiří Wurzel. Přejeme mu dobré zdraví do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **listopadu** oslaví narozeniny: paní Tehila Bednářová – 39 let; paní Hana Jančíková – 89 let; pan MUDr. Jindřich Lorenc – 68 let, a paní Věra Uhlová – 68 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **listopadu** oslavují narozeniny: pan Karel Frankl, nar. 15.11. – 75 let; paní Bohumila Havránková, nar. 17.11. – 94 let; paní Hana Horynová, nar. 3.11. – 75 let; paní Helga Hošková, nar. 10.11. – 92 let; paní Eva Chotovinská, nar. 22.11. – 88 let; paní Věra Chudáčková, nar. 11.11. – 88 let; paní Olga Jirásková, nar. 16.11. – 92 let; paní Marie Křížková, nar. 26.11. – 93 let; paní Helena Lyerová, nar. 1.11. – 83 let; paní Luisa Matoušková, nar. 25.11. – 91 let; pan Jiří Munk, nar. 2.11. – 89 let; paní Malvína Polevá, nar. 17.11. – 87 let; pan Mark Polevoj, nar. 16.11. – 89 let; pan Jindřich Ročovský, nar. 12.11. – 91 let; paní Marie Šmoková, nar. 11.11. – 83 let, a paní Taťána Veligura, nar. 13.11. – 75 let. Do dalších let přejeme všem pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **listopadu** oslaví narozeniny paní Jana Urbanová, nar. 10.11. – 84 let, a paní Lenka Čapková, nar. 4.11. – 43 let. Všem našim jubilantům přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **listopadu** oslaví narozeniny paní Pavla Schöpfová a paní Milada Narwová. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a osobní pohodu do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ZEMŘEL

prof. PhDr. LUDVÍK VÁCLAVEK

S velkou lítostí oznamujeme, že dne 4. října 2021 zemřel ve věku 90 let prof. PhDr. Ludvík Václavek, významná osobnost olomouckého kulturního dění, germanista, historik literatury, emeritní děkan Filozofické fakulty UP, dlouholetý vedoucí katedry germanistiky FF UP, člen vědeckých rad a akademických senátů, člen sdružení profesorů Societas cognitorum, držitel mezinárodních ocenění: Herderovy ceny (Rakousko), ceny za péči o německý jazyk (Německo) a ceny města Olomouce, školitel desítek doktorandů, vychovatel několika akademických generací germanistů v Olomouci, Brně a Prešově, univerzitní Mistr, milý kolega a přítel. S profesorem Václavkem jsme se rozloučili v pondělí 11. října v obřadní síni olomouckého krematoria.

S úctou vzpomíná
Univerzita Palackého v Olomouci.

ŠVÉDSKO – IZRAEL: NOVÝ POČÁTEK?

V říjnu navštívila Izrael švédská ministryně zahraničí Anna Lindeová a ukončila tak sedmileté „zmrazení“ diplomatických kontaktů mezi těmito zeměmi. Ty způsobil odlišný pohled na vztah Izraelců a Palestinců, mj. i fakt, že Švédsko uznalo roku 2014 stát Palestinu. Rok po teroristických útocích v Paříži, při nichž bylo zavražděno 130 lidí, prohlásila tehdejší ministryně zahraničí Wallströmová, že útoky mohou mít spojitost s palestinskou frustrací. K náladě ve Švédsku přispívá i všeobecná mediální a společenská kritika státu Izrael.

Před ministerskou návštěvou se v Malmö, třetím největším švédském městě a místě s nejvyšší koncentrací antisemitských projevů v zemi, páchaných jak extremistickými islamisty, tak neonacisty, konala mezinárodní konference. Jejím cílem bylo nalézt pro tuto situaci konkrétní řešení.

Ministryni Lindeovou uvítal její izraelský protějšek Jair Lapid. Návštěvu označil jako „nový počátek přátelství a spolupráce“ mezi zeměmi.

NA PAMĚŤ ŽIDŮ Z NIZOZEMSKA

V září byl v Amsterdamu odhalen památník holandským obětem šoa, deportovaným jak přímo z Nizozemí, tak z dalších zemí. Navrhl jej architekt Daniel Libeskind a tvoří ho labyrint dva metry vysokých cihlových zdí. Do každé cihly je vyryto jedno jméno oběti s datem narození a úmrtí, celkem 102 000 jmen, kromě Židů též 220 zavražděných Sinti a Romů. Tisíc cihel zůstalo prázdných – pro oběti, jejichž jména nejsou známa. Památník odhalil nizozemský král a je umístěn na ulici Weesperstraat, blízko židovské čtvrti.

VRAŽDA SIRA AMESSE

V půli října byl při setkání se svými voliči z okrsku Southend West v kostele v Leigh-on-Sea zavražděn konzervativní poslanec britského parlamentu sir David Amess. Útočník, 25letý zradikalizovaný Brit somálského původu Ali Harbi Ali byl zatčen a obviněn z vraždy. Amess během své dlouhé kariéry prosazoval zákony na ochranu zdraví lidí i zvířat, byl odpůrcem potratů a přívržencem odchodu Británie z EU. Vzpomínala na něj i místní židovská komunita, v níž byl častým hostem. Letos v lednu při debatě ke Dni památky obětí holokaustu se emotivně vymezil vůči antisemitismu.

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Procházka po Marsu v Negevu.

ZNOVU DO IZRAELE

Po roce a půl, kdy do Izraele kvůli pandemii nemoci covid-19 v podstatě nesměli cizinci, by se země měla od 1. listopadu otevřít turistům. Ovšem jen těm, kdo jsou plně očkováni včetně třetí dávkou vakcíny. Pokud tyto podmínky splňují, mohou do Izraele volně cestovat bez testů a karantény. Dosud se neví, zda se to týká i dětí mladších dvanácti let, které se prozatím nesměly očkovat.

JAMES BOND A ŽIDÉ

Na stránkách www.aish.com lze mj. nalézt text o několika židovských faktech spojených s britským knižním a filmovým hrdinou Jamesem Bondem. Autor Ian Fleming, jenž o dobrodružstvích agenta 007 napsal 12 románů, obdařil svého hrdinu vlastnostmi, které by dnes šokovaly: přezíravostí vůči každému, kdo nebyl Brit, a pohrdáním lidmi odlišné barvy pleti a rasy. Fleming sám byl antisemita a zápornou postavu Aurica Goldfingera napsal tak, aby vzbuzovala představu konspirační teorie. Aurum znamená v latině zlato stejně jako anglické gold, takže samotné jméno evokuje touhu po penězích. Padoucha navíc Fleming pojmenoval po svém sousedovi v londýnském Hampsteadu – významném židovském architektu Ernö Goldfingerovi.

Snímek měl premiéru roku 1964 a stal se světovým hitem. V Izraeli byl ale načas zakázán, neboť se zjistilo, že německý herec Gert Forbe, který hrál Goldfinera, byl od roku 1929 členem NSDAP. Když pak vyšlo najevo, že Frobe byl sice nacista, ale za války ukrýval židovskou ženu a její rodinu, začal se snímek ve Svaté zemi opět promítat.

Pro postavu agenta 007 se Fleming možná inspiroval skutečným židovským špionem Sidneym Reillym. Narodil se jako Šlomo Rosenblum na Ukrajině a stal se členem britské speciální zpravodajské služby (předchůdkyně slavné MI6). V agendě měl boj s bolševismem a za první světové války dodával informace o dění v Německu. S Bondem ho spojovaly hráčská vášeň a slabost pro ženy, ale na rozdíl od něj byl Reilly nakonec v Moskvě (kam byl zřejmě znovu vyslán Brity) zatčen a roku 1925 popraven.

MARS V NEGEVU

Rakouské vesmírné fórum ve spolupráci s izraelskou vesmírnou agenturou vybudovalo prototyp základny, která by sloužila astronautům na Marsu. Nachází se v 500 metrů hlubokém a 40 kilometrů širokém kráteru Machteš Ramon v Negevské poušti na jihu Izraele (pojmenovaném po izraelském astronautovi Giladu Ramonovi). Pouštní krajina s půdou v odstínech oranžové připomíná rudou planetu a šestice astronautů (z nich jedna žena) z několika zemí zde po tři říjnové týdny simulovala podmínky mise ve vesmíru. Žili odříznuti od světa, ven vycházeli jen v těžkých skafandrech a prováděli různé testy, včetně zkoušky prototypu dronu, který pracuje bez GPS. Cílem pobytu bylo též studovat lidské chování a dopad izolace na astronauty. Podobná simulace se konala již roku 2018, trvala však jen čtyři dny. **(am)**

ראש חדש ירחון
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daníček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz. Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 11. 2021.

Cena 30 Kč (1,20 €)